

THE PALIVERSE PROJECT

Το σύμπαν της σοφίας του Βούδα

Σχόλια (Aṭṭhakathā)

Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια (Sutta Piṭaka -
Aṭṭhakathā)

2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια
(2. Majjhima Nikāya - Aṭṭhakathā)

2. Σχόλια για τις μεσαίες πενήντα ομιλίες (2. Majjhima-pariṇāsa-
aṭṭhakathā)

3. Το κεφάλαιο για τους περιπλανώμενους ασκητές
(3. Paribbājakavaggo)

PaliVerse

2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια

2. Σχόλια για τις μεσαίες πενήντα ομιλίες

3. Paribbājakavaggo

1. Tevijjavacchasuttavaṇṇanā

185. Evaṃ me sutanti tevijjavacchasuttaṃ. Tattha ekapuṇḍarīketi puṇḍarīko vuccati setambarukkho, so tasmīṃ ārāme eko puṇḍarīko atthīti ekapuṇḍarīko. Etadahosiṭi tattha pavisitukāmatāya ahosi. Cirassaṃ kho, bhanteti pakatiyā āgatapubbataṃ upādāya. Dhammassa cānudhammanti idha sabbaññutaññāṇaṃ dhammo nāma, mahājanassa byākaraṇaṃ anudhammo nāma. Sesāṃ jīvakaṣutte vuttanayameva. Na me teti ananuññāya tathvā anuññampi paṭikkhipati. “Sabbaññū sabbadassāvī aparisesaṃ ñāṇadassanaṃ paṭijānāti”ti hi idaṃ anujānitabbaṃ siyā, - “carato ca me...pe... paccupaṭṭhita”nti idaṃ pana nānujānitabbaṃ. Sabbaññutaññāṇena hi āvajjitvā pajānāti. Tasmā ananuññāya tathvā anuññampi paṭikkhipanto evamāha.

186. Āsavānaṃ khayāti ettha sakiṃ khīṇānaṃ āsavānaṃ puna khepetabbābhāvā yāvadevāti na vuttaṃ. Pubbenivāsaññāṇena cettha bhagavā atītajānanaguṇaṃ dasseti, dibbacakkhuññāṇena paccuppannajānanaguṇaṃ, āsavakkhayaññāṇena lokuttaraguṇanti. Iti imāhi tīhi vijjāhi sakalabuddhaguṇe saṃkhipitvā kathesi.

Gihisaṃyojananti ghibandhanaṃ ghiparikkhāresu nikantiṃ. Natthi kho vacchāti gihisaṃyojanaṃ appahāya dukkhassantakaro nāma natthi. Yepi hi santatimahāmatto uggaseno seṭṭhiputto vītasokadārakoti gihiliṅge tithāva arahattaṃ pattā, tepi maggena sabbasaṅkhāresu nikantiṃ sukkhāpetvā pattā. Taṃ patvā pana na tena liṅgena atthaṃsu, gihiliṅgaṃ nāmetaṃ hīnaṃ, uttamaguṇaṃ dhāretuṃ na sakkoti. Tasmā tattha titho arahattaṃ patvā taṃdivasameva pabbajati vā parinibbāti vā. Bhūmadevatā pana tiṭṭhanti. Kasmā? Nīliyanokāsassa atthitāya. Sesakāmabhava manussesu sotāpannādayo tayo tiṭṭhanti, kāmāvacaradevesu sotāpannā sakadāgāmino ca, anāgāmikhīṇāsavā panettha na tiṭṭhanti. Kasmā? Tañhi tthānaṃ laṭṭajanaṃ āvāso, natthi tattha tesāṃ pavivekārahaṃ paṭicchannaṭṭhānañca. Iti tattha khīṇāsavo parinibbāti, anāgāmī cavitvā suddhāvāse nibbattati. Kāmāvacaradevato upari pana cattāropi ariyā tiṭṭhanti.

Sopāsi kammavādīti sopi kammavādī ahosi, kiriyampi na paṭibāhittha. Tañhi ekanavutikappamatthake attānaṃyeva gahetvā katheti. Tadā kira mahāsatto pāsaṇḍapariggaṇhanatthaṃ pabbajito tassapi pāsaṇḍassa nipphalabhāvaṃ jānitvā vīriyaṃ na hāpesi, kiriyavādī hutvā sagge nibbattati. Tasmā evamāha. Sesāṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Tevijjavacchasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Aggjavacchasuttavaṇṇanā

187. Evaṃ me sutanti aggivacchasuttaṃ. Tattha na kho ahanti paṭhamavāre nāhaṃ sassatadiṭṭhikoti vadati, dutiye nāhaṃ ucchedadiṭṭhikoti. Evaṃ antānantikādivasena sabbavāresu paṭikkhepo veditabbo. Hoti ca na ca hotīti ayaṃ panettha ekaccasassatavādo. Neva hoti na na hotīti ayaṃ amarāvikkhepoti veditabbo.

189. Sadukkhanti kilesadukkhena ceva vipākadukkhena ca sadukkhāṃ. Savighātanti tesāmyeva dvinnāṃ vasena saupaghātakaṃ. Saupāyāsanti tesāmyeva vasena saupāyāsaṃ. Sapariḷāhanti tesāmyeva vasena sapariḷāhaṃ.

Kiñci diṭṭhigatanti kāci ekā diṭṭhipi ruccitvā khamāpetvā gahitā atthīti pucchati. Apanītanti nīhaṃ apaviddhaṃ. Diṭṭhanti paññāya diṭṭhaṃ. Tasmāti yasmā pañcannaṃ khandhānaṃ udayavayaṃ addasa, tasmā. Sabbamaññitānanti sabbesaṃ tiṇṇampi taṇhādiṭṭhimānamaññitānaṃ. Mathitānanti tesāmyeva vevacanaṃ. Idāni tāni vibhajitvā dassento sabbaahaṃkāra-mamaṃkāra-mānānusayānanti āha. Ettha hi ahaṃkāro diṭṭhi, mamaṃkāro taṇhā, mānānusayo māno. Anupādā vimuttoti catūhi upādānehi kañci dhammaṃ anupādiyitvā vimutto.

190. Na upetīti na yujjati. Ettha ca “na upapajjati”ti idaṃ anujānitabbaṃ siyā. Yasmā pana evaṃ vutte so paribbājako ucchedaṃ gaṇheyya, upapajjati pana sassatameva, upapajjati ca na ca upapajjati ekaccasassataṃ, neva upapajjati na na upapajjati amarāvikkhepaṃ, tasmā bhagavā - “ayaṃ appatīṭṭho anālambo hotu, sukhapavesanaṭṭhānaṃ mā labhatū”ti ananuññāya ṭhatvā anuññampi paṭikkhipi. Alanti samatthaṃ pariyattaṃ. Dhammoti paccayākāradhammo. Aññatrayogenāti aññattha payogena. Aññatrācariyakenāti paccayākāraṃ ajānantānaṃ aññesaṃ ācariyānaṃ santike vasantena.

191. Tena hi vacchāti yasmā tvaṃ sammohamāpādinti vadasi, tasmā taṃyevettha paṭipucchissāmi. Anāhāro nibbutoti appaccayo nibbuto.

192. Yena rūpenāti yena rūpena sattasaṅkhātaṃ tathāgataṃ rūpīti paññāpeyya. Gambhīroti guṇagambhīro. Appameyyoti pamāṇaṃ gaṇhituṃ na sakuṇeyyo. Duppariyogāhoti duogāho dujjāno. Seyyathāpi mahāsamuddoti yathā mahāsamuddo gambhīro appameyyo dujjāno, evameva khīṇāsavopi. Taṃ ārabba upapajjatiādi sabbāṃ na yujjati. Kathaṃ? Yathā parinibbutaṃ aggaṃ ārabba puratthimaṃ disaṃ gatotiādi sabbāṃ na yujjati, evaṃ.

Aniccatāti aniccatāya. Sāre patiṭṭhitanti lokuttaradhammasāre patiṭṭhitaṃ. Sesāṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Aggivacchasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Mahāvacchasuttavaṇṇanā

193. Evaṃ me sutanti mahāvacchasuttaṃ. Tattha sahakathīti saddhiṃvādo, bahuṃ mayā tumhehi saddhiṃ kathitapubbanti kathaṃ sāreti mettiṃ ghaṭeti. Purimāni hi dve suttāni etasseva kathitāni, saṃyuttake abyākatasaṃyuttaṃ nāma etasseva kathitaṃ - “kiṃ nu kho, bho gotama, sassato loko idameva saccaṃ moghamaññanti abyākatameta”nti evaṃ ekuttaranikāyepi iminā saddhiṃ kathitaṃ atthiyeva. Tasmā evamāha. Sammāsambuddhopi tassa āgatāgatassa saṅgahaṃ katvā okāsamakāsiyeva. Kasmā? Ayañhi sassatadiṭṭhiko, sassatadiṭṭhikā ca sīghaṃ laddhiṃ

na vissajjenti, vasātelamakkhitapilotikā viya cirena sujjhanti. Passati ca bhagavā - “ayaṃ paribbājako kāle gacchante gacchante laddhiṃ vissajjetvā mama santike pabbajitvā cha abhiññāyo sacchikatvā abhiññātasāvako bhavissatī”ti. Tasmā tassa āgatāgatassa saṅgahaṃ katvā okāsamakāsiyeva. Idaṃ panassa pacchimagamaṇaṃ. So hi imasmiṃ sutte taraṇaṃ vā hotu ataraṇaṃ vā, yaṭṭhiṃ otaritvā udae patamāno viya samaṇassa gotamassa santikaṃ gantvā pabbajissāmīti sannitṭhānaṃ katvā āgato. Tasmā dhammadesanaṃ yācanto sādhu me bhavaṃ gotamotiādimāha. Tassa bhagavā mūlavasena saṃkhittadesanaṃ, kammaṭṭhavasena vitthāradesanaṃ desesi. Mūlavasena cettha atisaṃkhittā desanā, kammaṭṭhavasena saṃkhittā vitthārasadisā. Buddhānaṃ pana nipariyāyena vitthāradesanā nāma natthi. Catuvīsatisamantapaṭṭhānampi hi sattapakaraṇe abhidhammapiṭake ca sabbaṃ saṃkhittameva. Tasmā mūlavasenāpi kammaṭṭhavasenāpi saṃkhittameva desesīti veditabbo.

194. Tattha paṇātipātā veramaṇī kusalantiādīsu paṭipāṭiyā saddadhammā kāmāvacarā, anabhijjhādayo tayo catubhūmikāpi vaṭṭanti.

Yato kho, vaccha, bhikkhunoti kiñcāpi aniyametvā vuttaṃ, yathā pana jīvakasutte ca caṅkīsutte ca, evaṃ imasmiṃ sutte ca attānameva sandhāyetaṃ bhagavatā vuttanti veditabbaṃ.

195. Atthi panāti kiṃ pucchāmīti pucchati? Ayaṃ kirassa laddhi - “tasmiṃ tasmiṃ sāsane satthāva arahā hoti, sāvako pana arahattaṃ pattuṃ samattho natthi. Samaṇo ca gotamo ‘yato kho, vaccha, bhikkhuṇo’ti ekaṃ bhikkhuṃ kathento viya katheti, atthi nu kho samaṇassa gotamassa sāvako arahattappatto”ti. Etamatthaṃ pucchissāmīti pucchati. Tattha tiṭṭhatūti bhavaṃ tāva gotamo tiṭṭhatu, bhavañhi loke pākaṇo arahāti attho. Tasmiṃ byākate uttari bhikkhunīādīnaṃ vasena paṇhaṃ pucchi, bhagavāpissa byākāsi.

196. Ārādhakoti sampādako paripūrako.

197. Sekhāya vijjāya pattabbanti heṭṭhimaphalattayaṃ pattabbaṃ. Taṃ sabbaṃ mayā anuppattanti vadati. Vitaṇḍavādī panāha - “katame dhammā sekkhā? Cattāro maggā apariyāpannā heṭṭhimāni ca tīṇi sāmāññaphalānī”ti vacanato arahattamaggopi anena pattoyeva. Phalaṃ pana apattaṃ, tassa pattiyaṃ uttari yogaṃ kathāpetīti. So evaṃ saññāpetabbo -

“Yo ve kilesāni pahāya pañca,
Paripuṇṇasekho aparihānadhammo;
Cetovasippatto samāhitindriyo,
Sa ve ṭhitattoti naro pavuccatī”ti.

Anāgāmipuggalo hi ekantaparipuṇṇasekho. Taṃ sandhāya “sekhāya vijjāya pattabba”nti āha. Maggassa pana ekacittakkhaṇikattā tattha ṭhitassa pucchā nāma natthi. Iminā suttena maggopi bahucittakkhaṇiko hotūti ce. Etaṃ na buddhavacanaṃ, vuttaḡāthāya ca attho virujjhati. Tasmā anāgāmiphale ṭhatvā arahattamaggassa vipassanaṃ kathāpetīti veditabbo. Yasmā panassa na kevalaṃ suddhaarahattasseva upanissayo, channampi abhiññānaṃ upanissayo atthi, tasmā bhagavā - “evamayaṃ samathe kammaṃ katvā pañca abhiññā nibbattessati, vipassanāya kammaṃ katvā arahattaṃ pāpuṇissati. Evaṃ chaḡabhiñño mahāsāvako bhavissatī”ti vipassanāmatthaṃ akathetvā samathavipassanā ācikkhi.

198. Sati satiāyataneti sati satikāraṇe. Kiñcettha kāraṇaṃ? Abhiññā vā abhiññāpādakajjhānaṃ vā avasāne pana arahattaṃ vā kāraṇaṃ arahattassa vipassanā vāti veditabbaṃ.

200. Pariciṇṇo me bhagavāti satta hi sekhā bhagavantam paricaranti nāma, khīṇāsavena bhagavā pariciṇṇo hoti. Iti saṅkhepena arahattaṃ byākaronto thero evamāha. Te pana bhikkhū tamatthaṃ na jāniṃsu, ajānantāva tassa vacanaṃ sampatiṇṇhitvā. Bhagavato ārocesuṃ. Devatāti tesam guṇānaṃ lābhī devatā. Sesam sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdanīyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Mahāvaccasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Dīghanakhasuttavaṇṇanā

201. Evaṃ me sutanti dīghanakhasuttaṃ. Tattha sūkarakhatāyanti sūkarakhatāti evaṃnāmake leṇe. Kassapabuddhakāle kira taṃ leṇaṃ ekasmiṃ buddhantare pathaviyā vaḍḍhamānāya antobhūmigataṃ jātaṃ. Athekadivasam eko sūkaro tassa chadanapariyantasamīpe paṃsuṃ khaṇi. Deve vuṭṭe paṃsudhoto chadanapariyanto pākaṭo ahosi. Eko vanacarako disvā - “pubbe sīlavantehi paribhuttaleṇena bhavitabbaṃ, paṭijaggissāmi na”nti samantato paṃsuṃ apanetvā leṇaṃ sodhetvā kuṭṭaparikkhepaṃ katvā dvāravātapānaṃ yojetvā supariniṭṭhita-sudhākammacittakammaraajatapaṭṭasadisāya vālukāya santhatapariveṇaṃ leṇaṃ katvā mañcapīṭhaṃ paññāpetvā bhagavato vasanattāya adāsi. Leṇaṃ gambhīraṃ ahosi otaritvā abhiruhitabbaṃ. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ.

Dīghanakhoti tassa paribbājakassa nāmaṃ. Upasaṅkamīti kasmā upasaṅkami? So kira there aḍḍhamāsapabbajite cintesi - “mayhaṃ mātulo aññaṃ pāsaṇḍaṃ gantvā na ciraṃ tiṭṭhati, idāni panassa samaṇassa gotamassa santikaṃ gatassa aḍḍhamāso jāto. Pavattimpissa na suṇāmi, ojavantaṃ nu kho sāsanaṃ, jānissāmi na”nti gantukāmo jāto. Tasmā upasaṅkami. Ekamantaṃ ṭhitoti tasmīṃ kira samaye thero bhagavantam bījayamāno ṭhito hoti, paribbājako mātule hirottappena ṭhitakova pañhaṃ pucchi. Tena vuttaṃ “ekamantaṃ ṭhito”ti.

Sabbaṃ me nakkhamatīti sabbā me upapattiyo nakkhamanti, paṭisandhiyo nakkhamantīti adhippāyena vadati. Ettāvatānena “ucchedavādohamasmī”ti dīpitaṃ hoti. Bhagavā panassa adhippāyaṃ muñcitvā akkhare tāva dosaṃ dassento yāpi kho tetiādimāha. Tattha esāpi te diṭṭhi nakkhamatīti esāpi te paṭhamam ruccitvā khamāpetvā gahitadiṭṭhi nakkhamatīti. Esā ce me, bho gotama, diṭṭhi kameyyāti mayhañhi sabbaṃ nakkhamatīti diṭṭhi, tassa mayhaṃ yā esā sabbaṃ me nakkhamatīti diṭṭhi, esā me kameyya. Yaṃ taṃ “sabbaṃ me nakkhamatī”ti vuttaṃ, tampissa tādisameva. Yathā sabbagahaṇena gahitāpi ayaṃ diṭṭhi khamati, evamevaṃ tampi kameyya. Evaṃ attano vāde āropitaṃ dosaṃ ñatvā taṃ pariharāmīti saññāya vadati, atthato panassa “esā diṭṭhi na me khamatī”ti āpajjati. Yassa panesā na khamati na ruccati, tassāyaṃ tāya diṭṭhiyā sabbaṃ me na khamatīti diṭṭhi rucitaṃ. Tena hi diṭṭhiakkhamena arucitena bhavitabbanti sabbaṃ khamatīti ruccatīti āpajjati. Na panesa taṃ sampatiṇṇhati, kevalam tassāpi ucchedadiṭṭhiyā ucchedameva gaṇhāti. Tenāha bhagavā ato kho te, aggivessana,...pe... aññañca diṭṭhiṃ upādiyantīti. Tattha atoti pajahanakesu nissakkaṃ, ye pajahanti, tehi ye nappajahantīti vucciyanti, teva bahutarāti attho. Bahū hi bahutarāti ettha hikāro

nipātamattam, bahū bahutarāti attho. Parato tanū hi tanutarāti padepi eseve nayo. Ye evamaññasūti ye evaṃ vadanti. Tañceva diṭṭhiṃ nappajahanti, aññañca diṭṭhiṃ upādiyantīti mūladassanaṃ nappajahanti, aparadassanaṃ upādiyanti.

Ettha ca sassatam gahetvā tampi appahāya ucchedam vā ekaccasassatam vā gahetuṃ na sakkā, ucchedampi gahetvā tam appahāya sassatam vā ekaccasassatam vā na sakkā gahetuṃ, ekaccasassatampi gahetvā tam appahāya sassatam vā ucchedam vā na sakkā gahetuṃ. Mūlasassatam pana appahāya aññaṃ sassatameva sakkā gahetuṃ. Kathaṃ? Ekasmiñhi samaye “rūpaṃ sassata”nti gahetvā aparasmim samaye “na suddharūpameva sassatam, vedanāpi sassatā, viññāṇampi sassata”nti gaṇhāti. Ucchedepi ekaccasassatepi eseve nayo. Yathā ca khandhesu, evaṃ āyatanesupi yojetabbaṃ. Idaṃ sandhāya vuttaṃ - “tañceva diṭṭhiṃ nappajahanti, aññañca diṭṭhiṃ upādiyantī”ti.

Dutiyavāre atoti appajahanakesu nissakkaṃ, ye nappajahanti, tehi, ye pajahantīti vucciyanti, teva tanutarā appatarāti attho. Tañceva diṭṭhiṃ pajahanti, aññañca diṭṭhiṃ na upādiyantīti tañca mūladassanaṃ pajahanti, aññañca dassanaṃ na gaṇhanti. Kathaṃ? Ekasmiñhi samaye “rūpaṃ sassata”nti gahetvā aparasmim samaye tattha ādīnavaṃ disvā “oḷārikametam mayhaṃ dassana”nti pajahati “na kevalañca rūpaṃ sassatanti dassanameva oḷārikaṃ, vedanāpi sassatā...pe... viññāṇampi sassatanti dassanaṃ oḷārikamevā”ti vissajjeti. Ucchedepi ekaccasassatepi eseve nayo. Yathā ca khandhesu, evaṃ āyatanesupi yojetabbaṃ. Evaṃ tañca mūladassanaṃ pajahanti, aññañca dassanaṃ na gaṇhanti.

Santaggivessanāti kasmā ārabhi? Ayaṃ ucchedaladdhiko attano laddhiṃ nigūhati, tassā pana laddhiyā vaṇṇe vuccamāne attano laddhiṃ pātukarissatīti tisso laddhiyo ekato dassetvā vibhajituṃ imaṃ desanaṃ ārabhi.

Sārāgāya santiketiādīsu rāgavasena vaṭṭe rajjanassa āsannā taṇhādiṭṭhisamyojanena vaṭṭasamyojanassa santike. Abhinandanāyāti taṇhādiṭṭhivaseneva gilitvā pariyādiyanassa gahaṇassa ca āsannāti attho. Asārāgāya santiketiādīsu vaṭṭe arajjanassa āsannātiādīnā nayena attho veditabbo.

Ettha ca sassatadassanaṃ appasāvajjaṃ dandhvirāgaṃ, ucchedadassanaṃ mahāsāvajjaṃ khippavirāgaṃ. Kathaṃ? Sassatavādī hi idhalokaṃ paralokañca atthīti jānāti, sukatadukkaṭānaṃ phalaṃ atthīti jānāti, kusalaṃ karoti, akusalaṃ karonto bhāyati, vaṭṭam assādeti, abhinandati. Buddhānaṃ vā buddhasāvakānaṃ vā sammukhībhūto sīghaṃ laddhiṃ jahituṃ na sakkoti. Tasmā tam sassatadassanaṃ appasāvajjaṃ dandhvirāganti vuccati. Ucchedavādī pana idhalokaparakalokaṃ atthīti jānāti, sukatadukkaṭānaṃ phalaṃ atthīti jānāti, kusalaṃ na karoti, akusalaṃ karonto na bhāyati, vaṭṭam na assādeti, nābhinandati, buddhānaṃ vā buddhasāvakānaṃ vā sammukhībhāve sīghaṃ dassanaṃ pajahati. Pāramiyo pūretuṃ sakkonto buddho hutvā, asakkonto abhinīhāraṃ katvā sāvako hutvā parinibbāyati. Tasmā ucchedadassanaṃ mahāsāvajjaṃ khippavirāganti vuccati.

202. So pana paribbājako etamatthaṃ asallakkhetvā - “mayhaṃ dassanaṃ samvaṇṇeti pasamsati, addhā me sundaraṃ dassana”nti sallakkhetvā ukkaṃseti me bhavantiādīmāha.

Idāni yasmā ayaṃ paribbājako kañjiyeneva tittakālābu, ucchedadassaneneva pūrito, so yathā kañjiyaṃ appahāya na sakkā lābumhi telaphāṇitādīni pakkhipitum, pakkhittānīpi na gaṇhāti, evamevaṃ taṃ laddhiṃ appahāya abhabbo maggaphalānaṃ lābhāya, tasmā laddhiṃ jahāpanatthaṃ tatrāggivessanātiādi āradhāṃ. Viggahoti kalaho. Evametāsaṃ diṭṭhīnaṃ pahānaṃ hotīti evaṃ viggahādiādīnavaṃ disvā tāsāṃ diṭṭhīnaṃ pahānaṃ hoti. So hi paribbājako “kiṃ me iminā viggahādīnā”ti taṃ ucchedadassanaṃ pajahati.

205. Athassa bhagavā vāmitakañjiye lābumhi sappiphāṇitādīni pakkhipanto viya hadaye amatosadhaṃ pūressāmīti vipassanaṃ ācikkhanto ayaṃ kho pana, aggivessana, kāyotiādimāha. Tassattho vammikasutte vutto. Aniccatotiādīnīpi heṭṭhā vitthāritāneva. Yo kāyasmaṃ kāyachandoti yā kāyasmaṃ taṇhā. Snehoti taṇhāsnehova. Kāyanvayatāti kāyānugamanabhāvo, kāyaṃ anugacchanakakilesoti attho.

Evaṃ rūpakammaṭṭhānaṃ dassetvā idāni arūpakammaṭṭhānaṃ dassento tisso khotiādimāha. Puna tāsāmyeva vedanānaṃ asammissabhāvaṃ dassento yasmiṃ, aggivessana, samayetiādimāha. Tatrāyaṃ saṅkhepattho - yasmiṃ samaye sukhādīsu ekaṃ vedanaṃ vedayati, tasmīṃ samaye aññā vedanā attano vāraṃ vā okāsaṃ vā olokayamānā nisinnā nāma natthi, atha kho anuppannāva honti bhinnaudakapupphulā viya ca antarahitā vā. Sukhāpi khotiādi tāsāṃ vedanānaṃ cuṇṇavicuṇṇabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ.

Na kenaci saṃvadatīti tassataṃ gahetvā “sassatavādī aha”nti ucchedavādināpi saddhiṃ na saṃvadati, tameva gahetvā “sassatavādī aha”nti ekaccasassatavādinā saddhiṃ na vivadatī. Evaṃ tayopi vādā parivattetvā yojetabbā. Yañca loke vuttanti yaṃ loke kathitaṃ voharitaṃ, tena voharati aparāmasanto kiñci dhammaṃ parāmāsaggāhena aggaṇhanto. Vuttampi cetaṃ -

“Yo hoti bhikkhu araham katāvī,
Khīṇāsavo antimadehadhārī;
Ahaṃ vadāmītipi so vadeyya,
Mamaṃ vadantītipi so vadeyya;
Loke samaññaṃ kusalo veditvā,
Vohāramattena so vohareyyā”ti.

Aparampi vuttaṃ - “imā kho citta lokasamañña lokaniruttiyo lokavohārā lokapaññattiyo, yāhi tathāgato voharati aparāmasa”nti.

206. Abhiññāpahānamāhāti sassatādīsu tesāṃ tesāṃ dhammānaṃ sassataṃ abhiññāya jānitvā sassatassa pahānamāha, ucchedaṃ, ekaccasassataṃ abhiññāya ekaccasassatassa pahānaṃ vadati. Rūpaṃ abhiññāya rūpassa pahānaṃ vadatītiādīnā nāyenettha attho veditabbo.

Paṭisañcikkhatoti paccavekkhantassa. Anupādāya āsavehi cittaṃ vimuccīti anuppādanīrodhena niruddhehi āsavehi aggahetvāva cittaṃ vimucci. Ettāvata cesa parassa vaḍḍhitaṃ bhattaṃ bhuñjitvā khudaṃ vinodento viya parassa āradhāya dhammadesanāya ñāṇaṃ pesetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattañceva patto, sāvakaṃ pāramīñāṇassa ca matthakaṃ, soḷasa ca paññaṃ paṭivijjhitvā tṭhito. Dīghanakho pana sotāpattiphalaṃ patvā saraṇesu patitṭhito.

Bhagavā pana imaṃ desanaṃ sūriye dharmāneyeva niṭṭhāpetvā gijjhakūṭā oruyha veḷuvanaṃ gantvā sāvakasannipātamakāsi, caturaṅgasamannāgato sannipāto ahosi. Tatrimāni aṅgāni - māghanakkhattena yutto puṇṇamauposathadivaso, kenaci anāmantitāni hutvā attanoyeva dhammatāya sannipatitāni aḍḍhatelasāni bhikkhusatāni, tesu ekopi puthujjano vā sotāpanna-sakadāgāmi-anāgāmi-sukkhavipassaka-arahantesu vā aññataro natthi, sabbe chaḷabhiññāva, ekopi cettha satthakena kese chinditvā pabbajito nāma natthi, sabbe ehibhikkhunoyevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Dīghanakhasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Māgaṇḍiyasuttavaṇṇanā

207. Evaṃ me sutanti māgaṇḍiyasuttaṃ. Tattha agyāgāreti agghomasālayaṃ. Tiṇasanthāraṃ dve māgaṇḍiyā mātulo ca bhāgineyyo ca. Tesu mātulo pabbajitvā arahattaṃ patto, bhāgineyyopi saupanissayo nacirasseva pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇissati. Athassa bhagavā upanissayaṃ disvā ramaṇīyaṃ devagabbhasadisam gandhakuṭiṃ pahāya tattha chārikatiṇakacavarādīhi uklāpe agyāgāre tiṇasanthāraṃ paññāpetvā parasaṅgahakaraṇatthaṃ katipāhaṃ vasittha. Taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Tenupasaṅkamīti na kevalaṃ taṃdivasameva, yasmā pana taṃ agyāgāraṃ gāmūpacāre dāraḍḍhikāhi okiṇṇaṃ avivittaṃ, tasmā bhagavā niccakālampi divasabhāgaṃ tasmīṃ vanasaṇḍe vītināmetvā sāyaṃ vāsattāya tattha upagacchati.

Addasā kho...pe... tiṇasanthāraṃ paññattanti bhagavā aññesu divasesu tiṇasanthāraṃ saṅgharitvā saññāṇaṃ katvā gacchati, taṃdivasaṃ pana paññāpetvāva agamāsi. Kasmā? Tadā hi paccūsasamaye lokaṃ oloketvāva addasa - “ajja māgaṇḍiyo idhāgantvā imaṃ tiṇasanthāraṃ disvā bhāradvājaena saddhiṃ tiṇasanthāraṃ ārabha kathāsallāpaṃ karissati, athāhaṃ āgantvā dhammaṃ desessāmi, so dhammaṃ sutvā mama santike pabbajitvā arahattaṃ pāpuṇissati. Paresaṃ saṅgahakaraṇatthameva hi mayā pāramiyo pūritā”ti tiṇasanthāraṃ paññāpetvāva agamāsi.

Samaṇaseyyānurūpaṃ maññeti imaṃ tiṇasanthāraṃ “samaṇassa anucchavikā seyyā”ti maññāmi. Na ca asaṅkatasamaṇassa nivutthaṭṭhānametaṃ. Tathāhettha hatthena ākaḍḍhitatṭhānaṃ vā pādena ākaḍḍhitatṭhānaṃ vā sīsena pahaṭṭatṭhānaṃ vā na paññāyati, anākulo anākiṇṇo abhinno chekena cittakārena tūlikāya paricchinditvā paññatto viya. Saññatasamaṇassa vasitattṭhānaṃ, kassa bho vasitattṭhānanti pucchati. Bhūnahunoti hatavaḍḍhino mariyāḍakāraḍḍhikā. Kasmā evamāha? Chasu dvāresu vaḍḍhipaññāpanaladdhikattā. Ayañhi tassa laddhi - cakkhu brūhetabbaṃ vaḍḍhetabbaṃ, adiṭṭhaṃ dakkhitabbaṃ, diṭṭhaṃ samatikkamitabbaṃ. Sotaṃ brūhetabbaṃ vaḍḍhetabbaṃ, asutaṃ sotabbaṃ, sutaṃ samatikkamitabbaṃ. Ghānaṃ brūhetabbaṃ vaḍḍhetabbaṃ, aghāyitaṃ ghāyitabbaṃ, ghāyitaṃ samatikkamitabbaṃ. Jivhā brūhetabbaṃ vaḍḍhetabbaṃ, assāyitaṃ sāyitabbaṃ, sāyitaṃ samatikkamitabbaṃ. Kāyo brūhetabbaṃ vaḍḍhetabbaṃ, aphutṭhaṃ phusitabbaṃ, phutṭhaṃ samatikkamitabbaṃ. Mano brūhetabbaṃ vaḍḍhetabbaṃ, aviññātaṃ vijānitabbaṃ, viññātaṃ samatikkamitabbaṃ. Evaṃ so chasu dvāresu vaḍḍhiṃ paññāpeti. Bhagavā pana -

“Cakkhunā saṃvaro sādhu, sādhu sotena saṃvaro;

Ghānena saṃvaro sādhu, sādhu jivhāya saṃvaro.

Kāyena saṃvaro sādhu, sādhu vācāya saṃvaro;
Manasā saṃvaro sādhu, sādhu sabbattha saṃvaro;
Sabbattha saṃvuto bhikkhu, sabbadukkhā pamuccatī”ti. -

Chasu dvāresu saṃvaram paññapeti. Tasmā so “vaḍḍhihato samaṇo gotamo mariyādakārako”ti maññamāno “bhūnahuno”ti āha.

Ariye ñāye dhamme kusaleti parisuddhe kāraṇadhamme anavajje. Iminā kiṃ dasseti? Evarūpassa nāma uggatassa paññātassa yasassino upari vācam bhāsamānena vīmaṃsitvā upadhāretvā mukhe ārakkhaṃ ṭhapetvā bhāsitaḥhoti. Tasmā mā sahasā abhāsi, mukhe ārakkhaṃ ṭhāpetvā dasseti. Evañhi no sutte ocaratīti yasmā amhākaṃ sutte evaṃ āgacchatī, na mayaṃ mukhāruḥhicchāmatthaṃ vadāma, sutte ca nāma āgataṃ vadamāna kassa bhāyeyyāma, tasmā sammukhāpi naṃ vadeyyāmāti attho. Appossukko mama rakkhanatthāya anussukko avāvaṇṇo hutvāti attho. Vuttova naṃ vadeyyāti mayā vuttova hutvā apucchitova kathaṃ samuṭṭhāpetvā ambajambūādīni gahetvā viya apūrayamāno mayā kathitanīyāmena bhavaṃ bhāradvājo vadeyya, vadassūti attho.

208. Assosi khoti satthā ālokaṃ vaḍḍhetvā dibbacakkhunā māgaṇḍiyaṃ tattha āgataṃ addasa, dvinnāṃ janānaṃ bhāsamānānaṃ dibbasotena saddampi assosi. Paṭisallānā vuṭṭhitoti phalasamāpattiyā vuṭṭhito. Saṃviggoti pītisaṃvegena saṃviggo calito kampito. Tassa kira etadahosi - “neva māgaṇḍiyena samaṇassa gotamassa ārocitaṃ, na mayā. Amhe muñcitvā añño ettha tatiyopi natthi, suto bhavissati amhākaṃ saddo tikhiṇasotena purisenā”ti. Athassa abbhantare pīti uppajjitvā navaṇavutilomakūpasahassāni uddhaggāni akāsi. Tena vuttaṃ “saṃviggo lomahaṭṭhajāto”ti. Atha kho māgaṇḍiyo paribbājakoti paribbājakassa pabhinnamukhaṃ viya bījaṃ paripākagataṃ ñāṇaṃ, tasmā sannisīdituṃ asakkonto āhiṇḍamāno puna satthu santikaṃ āgantvā ekamantaṃ nisīdi. Taṃ dassetuṃ “atha kho māgaṇḍiyo”tiādi vuttaṃ.

209. Satthā - “evaṃ kira tvaṃ, māgaṇḍiya, maṃ avacā”ti avatvāva cakkhuṃ kho, māgaṇḍiyāti paribbājakassa dhammadesanaṃ ārabhi. Tattha vasanaṭṭhānaṭṭhena rūpaṃ cakkhussa āramoti cakkhu rūpārāmaṃ. Rūpe ratanti rūparataṃ. Rūpena cakkhu āmoditaṃ pamoditanti rūpasamuditāṃ. Dantanti nibbisevanaṃ. Guttanti gopitaṃ. Rakkhitanti ṭhapitarakkhaṃ. Saṃvutanti pihitaṃ. Saṃvarāyāti pidhānatthāya.

210. Paricāritapubboti abhiraṃsitapubbo. Rūpapariḷāhanti rūpaṃ ārabbhā uppajjanapariḷāhaṃ. Imassa pana te, māgaṇḍiya, kimassa vacanīyanti imassa rūpaṃ pariggaṇhitvā arahattappattassa khīṇāsavassa tayā kiṃ vacanaṃ vattabbaṃ assa, vaḍḍhihato mariyādakārakoti idaṃ vattabbaṃ, na vattabbanti pucchati. Na kiñci, bho gotamāti, bho gotama, kiñci vattabbaṃ natthi. Sesadvāresupi eseṇa nayo.

211. Idāni yasmā tayā pañcakkhandhe pariggahetvā arahattappattassa khīṇāsavassa kiñci vattabbaṃ natthi, ahañca pañcakkhandhe pariggahetvā sabbaññutaṃ patto, tasmā ahampi te na kiñci vattabboti dassetuṃ ahaṃ kho panātiādīmāha. Tassa mayhaṃ māgaṇḍiyāti gihikāle attano sampattiṃ dassento āha. Tattha vassikotiādīsū

yattha sukhaṃ hoti vassakāle vasitum, ayaṃ vassiko. Itaresupi eseṃ nayo. Ayaṃ panettha vacanatto - vassaṃ vāso vassaṃ, vassaṃ arahatīti vassiko. Itaresupi eseṃ nayo.

Tattha vassiko pāsādo nātiucco hoti nātinīco, dvāravātapānānipissa nātitanūni nātibahūni, bhūmattharaṇapaccattharaṇakhajjabhojjānipettha missakāneva vaṭṭanti. Hemantike thambhāpi bhittiyopi nīcā honti, dvāravātapānāni tanukāni sukhumacchiddāni. Uṇhapavesanattāya bhittiniyūhāni nīharīyanti. Bhūmattharaṇapaccattharaṇanivāsanapārūpanāni panettha uṇhavīriyāni kambalādīni vaṭṭanti. Khajjabhojjaṃ siniddhaṃ kaṭukasannissitañca. Gimhike thambhāpi bhittiyopi uccā honti. Dvāravātapānāni panettha bahūni vipulajālāni bhavanti. Bhūmattharaṇādīni dukūlamayāni vaṭṭanti, khajjabhojjāni madhurarasasītavīriyāni. Vātapānasamīpesu cettha nava cāṭiyo ṭhapetvā udakassa pūretvā nīluppālādīhi sañchādentī. Tesu tesu padesesu udakayantāni karonti, yehi deve vassante viya udakadhārā nikkhamanti.

Bodhisattassa pana aṭṭhasatasuvaṇṇaghaṭe ca rajataghaṭe ca gandhodakassa pūretvā nīluppalagacchake katvā sayanaṃ parivāretvā ṭhapayimsu. Mahantesu lohakaṭāhesu gandhakalalaṃ pūretvā nīluppalapadumapuṇḍarīkāni ropetvā utuggaṇattāya tattha tattha ṭhapesum. Sūriyasmīhi pupphāni pupphanti. Nānāvidhā bhamaragaṇā pāsādaṃ pavisitvā pupphesu rasaṃ gaṇhantā vicaranti. Pāsādo atisugandho hoti. Yamakabhittiyā antare lohanāliṃ ṭhapetvā navabhūmikapāsādassa upari ākāsaṅgaṇe ratanamaṇḍapamatthake sukhumacchiddakaṃ jālaṃ baddhaṃ ahosi. Ekasmiṃ ṭhāne sukkhamahiṃsacammaṃ pasāreti. Bodhisattassa udakakīlanavelāya mahiṃsacamme pāsānaguḷe khipanti, meghathanitasaddo viya hoti. Heṭṭhā yantaṃ parivattenti, udakaṃ abhiruhitvā jālamattake patati, vassapatanasālilaṃ viya hoti. Tadā bodhisatto nīlapaṭaṃ nivāseti, nīlapaṭaṃ pārūpati, nīlapasādhanaṃ pasādhenti. Parivārāpissa cattālisanāṭakasahassāni nīlavatthābharaṇāneva nīlavilepanāni hutvā mahāpurisaṃ parivāretvā ratanamaṇḍapaṃ gacchanti. Divasabhāgaṃ udakakīlaṃ kīlanto sītalaṃ utusukhaṃ anubhoti.

Pāsādassa catūsu disāsu cattāro sarā honti. Divākāle nānāvaṇṇasakuṇagaṇā pācīnasarato vuṭṭhāya viravamānā pāsādamattakena pacchimasaraṃ gacchanti. Pacchimasarato vuṭṭhāya pācīnasaraṃ, uttarasarato dakkhiṇasaraṃ, dakkhiṇasarato uttarasaraṃ gacchanti, antaravassasamayo viya hoti. Hemantikapāsādo pana pañcabhūmiko ahosi, vassikapāsādo sattabhūmiko.

Nippurisehīti purisavirahitehi. Na kevalaṇcettha tūriyāneva nippurisāni, sabbaṭṭhānāni nippurisāneva. Dovārikāpi itthiyova, nhāpanādiparikammakarāpi itthiyova. Rājā kira - “tathārūpaṃ issariyasukhasampattiṃ anubhavamānassa purisaṃ disvā parisaṅkā uppajjati, sā me puttassa mā ahosī”ti sabbakiccesu itthiyova ṭhapesi. Tāya ratiyā ramamānoti idaṃ catutthajjhānikaphalasamāpattiratiṃ sandhāya vuttaṃ.

212. Gahapati vā gahapatiputto vāti ettha yasmā khattiyānaṃ setacchattasmiṃyeva patthanā hoti, mahā ca nesaṃ papañco, brāhmaṇā mantehi atittā mante gavesantā vicaranti, gahapatino pana muddāgaṇanamattaṃ uggahitakālato paṭṭhāya

sampattiṃyeva anubhavanti, tasmā khattiyabrāhmaṇe aggahetvā “gahapati vā gahapatiputto vā”ti āha. Āvaṭṭeyyāti mānusakakāmahetu āvaṭṭo bhaveyyāti attho. Abhikkantatarāti visiṭṭhatarā. Paṇītatarāti atappakatarā. Vuttampi cetam -

“Kusaggenudakamādāya, samudde udakam mine;
Evam mānusakā kāmā, dibbakāmāna santike”ti. -

Samadhigayha tiṭṭhatīti dibbasukham gaṇhitvā tato visiṭṭhatarā hutvā tiṭṭhati.

Opammasaṃsandanam panettha evam veditabbam - gahapatissa pañcahi kāmaguṇehi samaṅgībhūtakālo viya bodhisattassa tīsu pāsādesu cattālīsasahassaitthimajjhe modanakālo, tassa sucaritam pūretvā sagge nibbattakālo viya bodhisattassa abhinikkhamanam katvā bodhipallaṅke sabbaññutam paṭividdhakālo, tassa nandanavane sampattiṃ anubhavanakālo viya tathāgatassa catutthajjhānikaphalasamāpattiratiyā vītivattanakālo, tassa mānusakānam pañcannam kāmaguṇānam apatthanakālo viya tathāgatassa catutthajjhānikaphalasamāpattiratiyā vītināmentassa hīnajanasukhassa apatthanakāloti.

213. Sukhīti paṭhamam dukkhito pacchā sukhito assa. Serīti paṭhamam vejjadutiyako pacchā serī ekako bhaveyya. Sayamvasīti paṭhamam vejjassa vase vattamāno vejjena nisīdāti vutte nisīdi, nipajjāti vutte nipajji, bhuñjāti vutte bhuñji, pivāti vutte pivi, pacchā sayamvasī jāto. Yena kāmam gamoti paṭhamam icchiticchitaṭṭhānam gantum nālattha, pacchā roge vūpasante vanadassana-giridassana-pabbatadassanādīsupi yenakāmam gamo jāto, yattha yattheva gantum icchatī, tattha tattheva gaccheyya.

Etthāpi idam opammasaṃsandanam - purisassa kuṭṭhikālo viya hi bodhisattassa agāramajjhe vasanakālo, aṅgārakapallam viya ekam kāmavattthu, dve kapallāni viya dve vatthūni, sakkassa pana devaraṇṇo aḍḍhateyyakoṭiyāni aṅgārakapallāni viya aḍḍhatīyanātakakoṭīyo, nakhehi vaṇamukhāni tacchetvā aṅgārakapalle paritāpanam viya vatthupaṭisevanam, bhesajjam āgamma arogakālo viya kāmesu ādīnavam nekkhamme ca ānisaṃsam disvā nikkhamma buddhabhūtakāle catutthajjhānikaphalasamāpattiratiyā vītivattanakālo, aññam kuṭṭhipurisaṃ disvā apatthanakālo viya tāya ratiyā vītināmentassa hīnajanaratiyā apatthanakāloti.

214. Upahatindriyoti kimirakuṭṭhena nāma upahatakāyappasādo. Upahatindriyāti upahatapaññindriyā. Te yathā so upahatakāyindriyo kuṭṭhī dukkhasamphassasmimyeva aggismiṃ sukhamiti viparītasaññaṃ paccalattha, evam paññindriyassa upahatattā dukkhasamphassesveva kāmesu sukhamiti viparītasaññaṃ paccalatthum.

215. Asucitarāni cevātiādīsū pakatīyāva tāni asucīni ca duggandhāni ca pūtīni ca, idāni pana asucitarāni ceva duggandhatarāni ca pūtitarāni ca honti. Kācīti tassa hi paritāpentassa ca kaṇḍūvantassa ca pāṇakā anto pavisanti, duṭṭhalohitaduṭṭhapubbā paggharanti. Evamassa kāci assādamattā hoti.

Ārogyaparamāti gāthāya ye keci dhanalābhā vā yasalābhā vā puttālābhā vā atthi, ārogyam tesam paramam uttamam, natthi tato uttaritaro lābhoti, ārogyaparamā lābhā. Yaṃkiñci jhānasukham vā maggasukham vā phalasukham vā atthi, nibbānam tattha paramam, natthi tato uttaritaram sukhanti nibbānam paramam sukham.

Aṭṭhaṅgiko maggānanti pubbabhāgamaggānaṃ pubbabhāgagamaneneva amatagāmīnaṃ aṭṭhaṅgiko khemo, natthi tato khemataro añño maggo. Atha vā khemaṃ amatagāmīnanti ettha khemantipi amatantipi nibbānasseva nāmaṃ. Yāvatā puthusamaṇabrāhmaṇā parappavādā khemaḡāmīno ca amatagāmīno cāti laddhivasena gahitā, sabbesaṃ tesaṃ khemaamatagāmīnaṃ maggānaṃ aṭṭhaṅgiko paramo uttamoti ayamettha attho.

216. Ācariyapācariyānanti ācariyānañceva ācariyācariyānañca. Sametīti ekanāḷiyā mitaṃ viya ekatulāya tulitaṃ viya sadisaṃ hoti ninnānākaraṇaṃ. Anomajjati pāṇiṃ heṭṭhā otārento majjati - “idaṃ taṃ, bho gotama, ārogyaṃ, idaṃ taṃ nibbāna”nti kālena sīsaṃ kālena uraṃ parimajjanto evamāha.

217. Chekanti sampannaṃ. Sāhuḷicīrenāti kāḷakehi eḷakalomehi katathūlacīrena. Saṅkāracoḷakenātipi vadanti. Vācaṃ nicchāreyyāti kālena dasāya kālena ante kālena majjhe parimajjanto nicchāreyya, vadeyyāti attho. Pubbakehesāti pubbakehi esā. Vipassīpi hi bhagavā...pe... kassapopi bhagavā catuparisamajjhe nisinno imaṃ gāthaṃ abhāsi, “atthanissitagāthā”ti mahājano uggaṇhi. Satthari parinibbute aparabhāge paribbājakānaṃ antaraṃ pavittā. Te potthakagataṃ katvā padadvayameva rakkhituṃ sakkhimsu. Tenāha - sā etarahi anupubbena puthujjanagāthāti.

218. Rogova bhūtoti rogabhūto. Sesapadesupi eseva nayo. Ariyaṃ cakkhūti parisuddhaṃ vipassanāññañceva maggaññañca. Pahotīti samattho. Bhesajjaṃ kareyyāti uddhaṃvirecanaṃ adhovirecanaṃ añjanañcāti bhesajjaṃ kareyya.

219. Na cakkhūni uppādeyyāti yassa hi antarā pittasemhādipaliveṭhena cakkhupasādo upahato hoti, so chekaṃ vejjaṃ āgamma sappāyabhesajjaṃ sevanto cakkhūni uppādeti nāma. Jaccandhassa pana mātukucchiyaṃyeva vīnaṭṭhāni, tasmā so na labhati. Tena vuttaṃ “na cakkhūni uppādeyyā”ti.

220. Dutiyavāre jaccandhoti jātakālato paṭṭhāya pītādipaliveṭhena andho. Amusmīti tasmīṃ pubbe vutte. Amittatopi daheyyāti amitto me ayanti evaṃ amittato ṭhāpeyya. Dutiyapadehi eseva nayo. Iminā cittenāti vaṭṭe anugatacittena. Tassa me upādānapaccayāti ekasandhi dvisaṅkhepo paccayākāro kathito, vaṭṭaṃ vibhāvitaṃ.

221. Dhammānudhammanti dhammassa anudhammaṃ anucchavikaṃ paṭipadaṃ. Ime rogā gaṇḍā sallāti pañcakkhandhe dasseti. Upādānanīrodhāti vivaṭṭaṃ dassento āha. Sesaṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdanīyā majjhimanīkāyaṭṭhakathāya

Māgaṇḍīyasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

6. Sandakasuttavaṇṇanā

223. Evaṃ me sutanti sandakasuttaṃ. Tattha pilakkhaguḡāyanti tassā guḡāya dvāre pilakkharukkho ahosi, tasmā pilakkhaguḡātveva saṅkhaṃ gatā. Paṭisallānā vuṭṭhitoti vivekato vuṭṭhito. Devakatasobbhotti vassodakeneva tinnatṭhāne jāto mahāudakarahado. Guḡādassanāyāti ettha guḡāti paṃsuguḡā. Sā unname udakamuttatṭhāne ahosi, ekato umaṅgaṃ katvā khāṇuke ca paṃsuṅca nīharitvā anto thambhe ussāpetvā matthake padaracchannagehasaṅkhepena katā, tattha te

paribbājakā vasanti. Sā vassāne udakapuṇṇā tiṭṭhati, nidāghe tattha vasanti. Taṃ sandhāya “guhādassanāyā”ti āha. Vihāradassanatthañhi anamataggiyaṃ paccavekkhitvā samuddapabbatadassanatthaṃ vāpi gantuṃ vaṭṭatīti.

Unnādinīyāti uccaṃ nadamānāya. Evaṃ nadamānāya cassā uddhaṅgamanavasena ucco, disāsu patthaṭavasena mahāsaddoti uccāsaddamahāsaddo, tāya uccāsaddamahāsaddāya. Tesam paribbājakānaṃ pātova uṭṭhāya kattabbaṃ nāma cetiyavattaṃ vā bodhivattaṃ vā ācariyupajjhāyavattaṃ vā yonisomanasikāro vā natthi. Tena te pātova uṭṭhāya bālātape nisinnā, sāyaṃ vā kathāya phāsukatthāya sannipatitā “imassa hattho sobhaṇo imassa pādo”ti evaṃ aññamaññassa hatthapādādīni vā ārabbha itthipurisadārakadārikāvaṇṇe vā aññaṃ vā kāmāssādabhavassādādivatthum ārabbha kathaṃ paṭṭhapetvā anupubbena rājakathādiānekavidhaṃ tiracchānakathaṃ kathenti. Sā hi aniyyānikattā saggamokkhamaggānaṃ tiracchānabhūtā kathāti tiracchānakathā. Tattha rājānaṃ ārabbha “mahāsammato mandhātā dhammāsoko evaṃmahānubhāvo”tiādinā nayena pavattā kathā rājakathā. Esa nayo corakathādīsu.

Tesu “asuko rājā abhirūpo dassanīyo”tiādinā nayena gehassitakathāva tiracchānakathā hoti. “Sopi nāma evaṃ mahānubhāvo khayaṃ gato”ti evaṃ pavattā pana kammaṭṭhānabhāve tiṭṭhati. Coresupi “mūladevo evaṃmahānubhāvo, meghamālo evaṃmahānubhāvo”ti tesam kammaṃ paṭicca aho sūrāti gehassitakathāva tiracchānakathā. Yuddhepi bhāratayuddhādīsu “asukena asuko evaṃ mārito evaṃ viddho”ti kāmāssādavaseneva kathā tiracchānakathā. “Tepi nāma khayaṃ gatā”ti evaṃ pavattā pana sabbattha kathā kammaṭṭhānameva hoti. Apica annādīsu “evaṃ vaṇṇavantaṃ gandhavantaṃ rasavantaṃ phassasampannaṃ khādimha bhuñjima pivimha paribhuñjimhā”ti kāmāssādavasena kathetuṃ na vaṭṭati, sātthakaṃ pana katvā - “pubbe evaṃ vaṇṇādisampannaṃ annaṃ pānaṃ vatthaṃ sayanaṃ mālāṃ gandhaṃ sīlavantānaṃ adamha, cetiye pūjaṃ akarimhā”ti kathetuṃ vaṭṭati.

Ñātikathādīsupi “amhākaṃ ñātakā sūrā samatthā”ti vā “pubbe mayaṃ evaṃ vicitrehi yānehi carimhā”ti vā assādavasena vattuṃ na vaṭṭati, sātthakaṃ pana katvā “tepi no ñātakā khayaṃ gatā”ti vā “pubbe mayaṃ evarūpā upāhanā saṅghassa adamhā”ti vā kathetabbā. Gāmakathāpi sunivīṭṭhadunnivīṭṭhasubhikkhadubbhikkhādivasena vā “asukagāmaṃvāsino sūrā samatthā”ti vā evaṃ assādavasena na vaṭṭati, sātthakaṃ pana katvā saddhā pasannāti vā khayavayaṃ gatāti vā vattuṃ vaṭṭati. Nigamanagarajanapadakathāsupi eseṃ nayo. Itthikathāpi vaṇṇasaṇṭhānādīni paṭicca assādavasena na vaṭṭati, saddhā pasannā khayam gatāti evameva vaṭṭati. Sūrakathāpi nandimitto nāma yodho sūro ahoṣīti assādavaseneva na vaṭṭati, saddho pasanno ahoṣi khayaṃ gatoti evameva vaṭṭati. Visikhākathāpi asukā visikhā sunivīṭṭhā dunnivīṭṭhā sūrā samatthāti assādavaseneva na vaṭṭati, saddhā pasannā khayam gatā iccevaṃ vaṭṭati.

Kumbhaṭṭhānakathāti kumbhaṭṭhānaudakatitthakathā vā vuccati kumbhadāsikathā vā. Sāpi “pāsādikā naccituṃ gāyituṃ chekā”ti assādavasena na vaṭṭati, saddhā pasannātiādinā nayeneva vaṭṭati. Pubbapetakathāti atītañātikathā. Tattha vattamānañātikathāsadisova vinicchayo.

Nānattakathāti purimapacchimakathāvimuttā avasesā nānāsabhāvā niratthakakathā. Lokakkhāyikāti ayaṃ loko kena nimmito, asukena nāma nimmito, kākā setā atthīnaṃ setattā, bakā rattā lohitassa rattattāti evamādikā lokāyatavitaṇḍasallāpakathā.

Samuddakkhāyikā nāma kasmā samuddo sāgaro, sāgaradevena khaṇitattā sāgaro, khato meti hatthamuddāya niveditattā samuddoti evamādikā niratthakā samuddakkhāyikakathā. Iti bhavo, iti abhavoti yaṃ vā taṃ vā niratthakakāraṇaṃ vatvā pavattitakathā itibhavābhavakathā. Ettha ca bhavoti sassataṃ, abhavoti ucchedaṃ. Bhavoti vaḍḍhi, abhavoti hāni. Bhavoti kāmasukhaṃ, abhavoti attakilamatho. Iti imāya chabbidhāya itibhavābhavakathāya saddhiṃ bāttiṃsatiracchānakathā nāma hoti. Evarūpiṃ tiracchānakathaṃ kathentiyaṃ nisinno hoti.

Tato sandako paribbājako te paribbājake oloketvā - “ime paribbājakā ativiya aññaṃaññaṃ agāravā appatissā, mayaṃca samaṇassa gotamassa pātubhāvato paṭṭhāya sūriyuggamane khajjopanakūpamā jātā, lābhasakkāropi no parihīno. Sace pana imaṃ ṭhānaṃ samaṇo gotamo gotamasāvako vā gihiupaṭṭhākopi vāssa āgaccheyya, ativiya lajjanīyaṃ bhavissati. Parisadoso kho pana parisajetthakasseva upari ārohatī”ti ito cito ca vilokento therāṃ addasa. Tena vuttaṃ addasā kho sandako paribbājako...pe... tuṇhī ahesunti.

Tattha saṇṭhapesīti sikkhāpesi, vajjamassā paṭicchādesi. Yathā suṭṭhapitā hoti, tathā naṃ ṭhapesi. Yathā nāma parisamajjhaṃ pavisanto puriso vajjapaṭicchādanatthaṃ nivāsaṇaṃ saṇṭhapeti, pārūpanaṃ saṇṭhapeti, rajokiṇṇaṭṭhānaṃ puñchatī, evamassā vajjapaṭicchādanatthaṃ “appasaddā bhonto”ti sikkhāpento yathā suṭṭhapitā hoti, tathā naṃ ṭhapesīti attho. Appasaddakāmāti appasaddaṃ icchanti, ekakā nisīdanti, ekakā tiṭṭhanti, na gaṇasaṅgaṇikāya yāpenti. Appasaddavinītāti appasaddena niravena buddhena vinītā. Appasaddassa vaṇṇavādinoti yaṃ ṭhānaṃ appasaddaṃ nissaddaṃ. Tassa vaṇṇavādino. Upasaṅkamitabbhaṃ maññeyyāti idhāgantabbhaṃ maññeyya.

Kasmā panesa therassa upasaṅkamaṇaṃ paccāsīsatīti. Attano vuddhiṃ patthayamāno. Paribbājakā kira buddhesu vā buddhasāvakesu vā attano santikaṃ āgatesu - “ajja amhākaṃ santikaṃ samaṇo gotamo āgato, sārīputto āgato, na kho panete yassa vā tassa vā santikaṃ gacchanti, passatha amhākaṃ uttamabhāva”nti attano upaṭṭhākānaṃ santike attānaṃ ukkhipanti ucce ṭhāne ṭhapenti. Bhagavatopi upaṭṭhāke gaṇhituṃ vāyamanti. Te kira bhagavato upaṭṭhāke disvā evaṃ vadanti - “tumhākaṃ satthā bhavaṃ gotamopi gotamassa sāvakāpi amhākaṃ santikaṃ āgacchanti, mayaṃ aññaṃaññaṃ samaggā. Tumhe pana amhe akkhīhi passituṃ na icchatha, sāmīcikaṃ na karotha, kiṃ vo amhehi aparaddha”nti. Appekacce manussā - “buddhāpi etesaṃ santikaṃ gacchanti, kiṃ amhāka”nti tato paṭṭhāya te disvā nappamajjanti. Tuṇhī ahesunti sandakaṃ parivāretvā nissaddā nisīdiṃsu.

224. Svāgataṃ bhoto ānandassāti suāgamaṇaṃ bhoto ānandassa. Bhavante hi no āgate ānando hoti, gate sokoti dīpeti. Cirassaṃ khoti piyasamudācāravacanametāṃ. Thero pana kālena kālaṃ paribbājakārāmaṃ cārikatthāya gacchatīti purimagamaṇaṃ gahetvā evamāha. Evaṃca pana vatvā na mānatthaddho hutvā nisīdi, attano pana āsanā vuṭṭhāya taṃ āsanaṃ papphoṭetvā therāṃ āsanena nimantento nisīdatu bhavaṃ ānando, idamāsaṇaṃ paññattanti āha.

Antarākathā vipakatāti nisinnānaṃ vo ārambhato paṭṭhāya yāva mamāgamaṇaṃ

etasmim antare kā nāma kathā vipakatā, mamāgamanapaccayā katamā kathā pariyaṇṭam na gatāti pucchati.

Atha paribbājako “nirattakakathāva esā nissārā vaṭṭasannissitā, na tumhākaṃ purato vattabbataṃ arahatī”ti dīpento tiṭṭhatesā, bhotiādimāha. Nesā bhototi sace bhavaṃ sotukāmo bhavissati, pacchāpesā kathā na dullabhā bhavissati, amhākaṃ panimāya attho natthi. Bhoto pana āgamaṇaṃ labhitvā aññadeva sukāraṇaṃ kathaṃ sotukāmamhāti dīpeti. Tato dhammadeśanaṃ yācanto sādhu vata bhavantaṃ ye vātiādimāha. Tattha ācariyaketi ācariyasamaye. Anassāsikānīti assāsavirahitāni. Sasakkanti ekaṃsatthe nipāto, viññū puriso ekaṃseneva na vaseyyāti attho. Vasanto ca nārādheyyāti na sampādeyya, na paripūreyyāti vuttaṃ hoti. Nāyaṃ dhammaṃ kusalanti kāraṇabhūtaṃ anavajjaṭṭhena kusalaṃ dhammaṃ.

225. Idhāti imasmim loke. Natthi dinnantiādīni sāleyyakasutte vuttāni.

Cātumahābhūtikoti cātumahābhūtamayo. Pathavī pathavīkāyanti ajjhattikā pathavīdhātu bāhirapathavīdhātuṃ. Anupetīti anuyāti. Anupagacchatīti tasseeva vevacanaṃ, anugacchatītipi attho, ubhayenāpi upeti upagacchatīti dasseti. Āpādisupi eseva nayo. Indriyānīti manacchaṭṭhāni indriyāni ākāsaṃ pakkhandanti. Āsandipañcamāti nipannamañcena pañcamā, mañco ceva, cattāro mañcapāde gahetvā tṭhitā cattāro purisā cāti attho. Yāvālāhanāti yāva susānā. Padānīti ayaṃ evaṃ sīlavā ahosi, evaṃ dussīlotiādinā nayena pavattāni guṇapadāni. Sarīrameva vā ettha padānīti adhippetam. Kāpotakānīti kapotakavaṇṇāni, pārāvatapakkhavaṇṇānīti attho.

Bhassantāti bhasmantā, ayameva vā pāḷi. Āhutyoti yaṃ pahēṇakasakkārādibhedam dinnadānaṃ, sabbaṃ taṃ chārikāvasānameva hoti, na tato paraṃ phaladāyakaṃ hutvā gacchatīti attho. Dattupaññattanti dattūhi bālamanussehi paññattam. Idaṃ vuttaṃ hoti - bālehi abuddhīhi paññattamidaṃ dānaṃ, na paṇḍitehi. Bālā denti, paṇḍitā gaṇhantīti dasseti. Atthikavādanti atthi dinnam dinnaphalanti imaṃ atthikavādameva vadanti tesam tucchaṃ vacanaṃ musāvīlāpo. Bāle ca paṇḍite cāti bālā ca paṇḍitā ca.

Akatena me ettha katanti mayhaṃ akateneva samaṇakammena ettha etassa samaye kammaṃ kataṃ nāma hoti, avusiteneva brahmacariyena vusitaṃ nāma hoti. Etthāti etasmim samaṇadhamme. Samasamāti ativiya samā, samena vā guṇena samā. Sāmaññaṃ pattāti samānabhāvaṃ pattā.

226. Karatotiādīni apaṇṇakasutte vuttāni. Tathā natthi hetūtiādīni.

228. Catutthabrahmacariyavāse akatāti akatā. Akaṭavidhāti akatavidhānā, evaṃ karohīti kenaci kārapitā na hontīti attho. Animmitāti iddhiyāpi na nimmitā. Animmātāti animmāpitā. Keci animmitabbāti padaṃ vadanti, taṃ neva pāḷiyaṃ, na atṭhakathāyaṃ sandissati. Vañjhāti vañjhapasuvañjhātālādayo viya aphaḷā, kassaci ajanakāti attho. Etena pathavīkāyādīnaṃ rūpādījanakabhāvaṃ paṭikkhipati. Pabbatakūṭā viya tṭhitāti kūṭaṭṭhā. Īsikaṭṭhāyitṭhitāti muñje īsikā viya tṭhitā. Tatrāyamadhippāyo - yamidaṃ jāyatīti vuccati, taṃ muñjato īsikā viya vijjamānameva nikkhamatīti. “Esikaṭṭhāyitṭhitā”tipi pāṭho, sunikhāto esikatthambho niccalo tiṭṭhati, evaṃ tṭhitāti attho. Ubhayenapi tesam vināsābhāvaṃ dīpeti. Na iñjantīti esikatthambho viya tṭhitattā na calanti. Na vipariṇāmentīti pakatiṃ na jahanti. Na aññamaññaṃ byābādhentīti aññamaññaṃ na upahananti. Nālanti na samatthā.

Pathavīkāyotiādīsu pathavīyeva pathavīkāyo, pathavīsamūho vā. Tatthāti tesu jīvasattamesu kāyesu. Natthi hantā vāti hantum vā ghātetum vā sotum vā sāvetum vā jānitum vā jānāpetum vā samattho nāma natthīti dīpeti. Sattannaṃtveva kāyānanti yathā muggarāsiādīsu pahaṭṭam sattham muggarāsiādīnam antarena pavisati, evaṃ sattannaṃ kāyānam antarena chiddena vivarena sattham pavisati. Tattha “ahaṃ imaṃ jīvitā voropemī”ti kevalaṃ saññāmatameva hotīti dasseti. Yonipamukhasatasahassānīti pamukhayonīnam uttamayonīnam cuddasasatasahassāni aññāni ca saṭṭhisatāni aññāni ca chasatāni. Pañca ca kammuno satānīti pañca kammāsātāni ca, kevalaṃ takkamattakena niratthakaṃ dīṭṭhiṃ dīpeti. Pañca ca kammāni tīṇi ca kammānītiādīsipi eseṇa nayo. Keci pañhu pañca kammānīti pañcīndriyavasena bhaṇati. Tīṇīti kāyakammādivasenāti. Kamme ca aḍḍhakamme cāti ettha panassa kāyakammañca vacīkammañca kammanti laddhi, manokammaṃ upaḍḍhakammanti. Dvaṭṭhipaṭipadāti dvāsaṭṭhi paṭipadāti vadati. Dvaṭṭhantarakappāti ekasmiṃ kappe catusaṭṭhi antarakappā nāma honti, ayaṃ pana aññe dve ajānanto evamāha. Chaḷābhijātiyo apaṇṇakasutte vitthāritā.

Aṭṭha purisabhūmiyoti mandabhūmi khiḍḍābhūmi vīmaṃsakabhūmi ujugatabhūmi sekkhabhūmi samaṇabhūmi jinabhūmi pannabhūmīti imā aṭṭha purisabhūmiyoti vadati. Tattha jātaḍḍhasato paṭṭhāya sattadivase sambādhātṭhānato nikkhantattā sattā mandā honti momūhā. Ayaṃ mandabhūmīti vadati. Ye pana duggatito āgatā honti, te abhiṇṇam rodanti ceva viravanti ca. Sugatito āgatā taṃ anussarivā anussarivā hasanti. Ayaṃ khiḍḍābhūmi nāma. Mātāpitūnaṃ hattham vā pādam vā mañcam vā pīṭham vā gahetvā bhūmiyaṃ padanikkhipanaṃ vīmaṃsakabhūmi nāma. Padasāva gantum samatthakālo ujugatabhūmi nāma. Sippānaṃ sikkhanakālo sekkhabhūmi nāma. Gharā nikkhamma pabbajanakālo samaṇabhūmi nāma. Ācariyaṃ sevivā jānanakālo jinabhūmi nāma. Bhikkhu ca pannako jino na kiñci āhāti evaṃ alābhiṃ samaṇam pannabhūmīti vadati.

Ekūnapaññāsa ājīvasateti ekūnapaññāsa ājīvavuttisatāni. Paribbājakasateti paribbājakapabbajjasatāni. Nāgāvāsasateti nāgamaṇḍalasatāni. Vīse indriyasateti vīsa indriyasatāni. Tiṃse nirayasateti tiṃsa nirayasatāni. Rajodhātuyoti rajaokiraṇaṭṭhānāni. Hatthapiṭṭhipādapiṭṭhādīni sandhāya vadati. Satta saññīgabbhāti oṭṭhagoṇagadrabhaajapasumigamahimse sandhāya vadati. Asaññīgabbhāti sāliyavagodhumamuggakaṅguvarakakudrūsake sandhāya vadati. Nigaṇṭhigabbhāti nigaṇṭhimhi jātagabbhā, ucchuveḷunaḷādayo sandhāya vadati. Satta devāti bahū devā, so pana sattāti vadati. Mānūsāpi anantā, so sattāti vadati. Satta pisācāti pisācā mahantā, sattāti vadati.

Sarāti mahāsarā. Kaṇṇamuṇḍa-rathakāra-anotatta-sīhapapātakuḷira-mucalinda-kuṇāladahe gahetvā vadati. Pavuṭāti gaṇṭhikā. Papātāti mahāpapātā. Papātasatānīti khuddakapapātasatāni. Supināti mahāsupinā. Supinasatānīti khuddakasupinasatāni. Mahākappinoti mahākappānaṃ. Ettha ekamhā sarā vassasate vassasate kusaggena ekaṃ udakabindum nīharivā nīharivā sattakkhattum tamhi sare nirudake kate eko mahākappoti vadati. Evarūpānaṃ mahākappānaṃ caturāsītisatasahassāni khepetvā bālā ca paṇḍitā ca dukkhassantaṃ karontīti ayamassa laddhi. Paṇḍitopi kira antarā sujjhitaṃ na sakkoti, bālopi tato uddham na gacchati.

Sīlenāti acelakasīlena vā aññena vā yena kenaci. Vatenāti tādisena vatena. Tapenāti tapokammena. Aparipakkaṃ paripāceti nāma yo “ahaṃ paṇḍito”ti antarā visujjhati. Paripakkaṃ phussa phussa byantiṃ karoti nāma yo “ahaṃ bālo”ti vuttaparimāṇam

kālaṃ atikkamitvā yāti. Hevaṃ natthīti evaṃ natthi. Tañhi ubhayampi na sakkā kātunti dīpeti. Doṇamiteti doṇena mitaṃ viya. Sukhadukkhetei sukhadukkhaṃ. Pariyantakateti vuttaparimāṇena kālena katapariyanto. Natthi hāyanaṇḍaṇḍhaneti natthi hāyanaṇḍaṇḍhanāni. Na saṃsāro paṇḍitassa hāyati, na bālassa vaḍḍhatīti attho. Ukkamsāvakaṃseti ukkaṃsāvakaṃsā, hāpanavaḍḍhanānameveti vevacanaṃ. Idāni tamatthaṃ upamāya sādheṇto seyyathāpi nāmātiādimāha. Tattha suttaguḷeti veṭhetvā katasuttaguḷaṃ. Nibbeṭhiyamānameva paletīti pabbate vā rukkhagge vā ṭhatvā khittaṃ suttapamāṇena nibbeṭhiyamānaṃ gacchati, sutte khīṇe tattha tiṭṭhati na gacchati. Evamevaṃ vuttakālato uddhaṃ na gacchatīti dasseti.

229. Kimidanti kimidaṃ tava aññaṇaṃ, kiṃ sabbaññaṃ nāma tvanti evaṃ puṭṭho samāno niyativāde pakkhipanto suññaṃ me agāraṇtiādimāha.

230. Anussaviko hotīti anussavanissito hoti. Anussavasaccoti savanaṃ saccato gahetvā ṭhito. Piṭakasampadāyāti vaggapaṇṇāsakāya piṭakaganthasampattiya.

232. Mandoti mandapaññaṃ. Momūhoti atimūḷho. Vācāvikkhepaṃ āpajjatīti vācāya vikkhepaṃ āpajjati. Kīdisaṃ? Amarāvikkhepaṃ, ariyantaṃvikkhepanti attho. Atha vā amarā nāma macchajāti. Sā ummujjananimujjanādivasena udaye sandhāvamānā gahetuṃ na sakkāti evameva ayampi vādo ito cito ca sandhāvati, gāhaṃ na upagacchatīti amarāvikkhepoti vuccati. Taṃ amarāvikkhepaṃ.

Evanti me notīdīsu idaṃ kusanti puṭṭho “evanti me no”ti vadati, tato kiṃ akusanti vutte “tathātipi me no”ti vadati, kiṃ ubhayato aññathāti vutte “aññathātipi me no”ti vadati, tato tividheṇāpi na hotīti te laddhīti vutte “notipi me no”ti vadati, tato kiṃ no notīte laddhīti vutte “no notipi me no”ti vikkhepaṃāpajjati, ekasmimpi pakkhe na tiṭṭhati. Nibbijja pakkamatīti attanopi esa satthā avassayo bhavituṃ na sakkoti, mayhaṃ kiṃ sakkhissatīti nibbinditvā pakkamati. Purimesupi anassāsikesu eseṇa nayo.

234. Sannidhikāraṃ kāme paribhuñjitunti yathā pubbe gihibhūto sannidhiṃ katvā vatthukāme paribhuñjati, evaṃ tilataṇḍulasappinavanīdāni sannidhiṃ katvā idāni paribhuñjituṃ abhabboti attho. Nanu ca khīṇāsavassa vasanaṭṭhāne tilataṇḍulādayo paññaṇḍanti. No na paññaṇḍanti, na panesa te attano atthāya ṭhapeti, aphaṇḍasupabbajitādīnaṃ atthāya ṭhapeti. Anāgāmiṇa kathanti. Tassāpi pañca kāmagaṇḍaṃ sabbasova pahīnā, dhammena pana laddhaṃ vicāretvā paribhuñjati.

236. Puttamatāya puttāti so kira imaṃ dhammaṃ sutvā ājīvakaṃ matā nāmāti saññaṃ hutvā evamāha. Ayañhettha attho - ājīvakaṃ matā nāma, tesāṃ mātā puttamatā hoti, itī ājīvakaṃ puttamatāya puttā nāma honti. Samaṇe gotameti samaṇe gotame brahmacariyavāso atthi, aññaṭtha natthīti dīpeti. Sesāṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdanīya majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Sandakasuttavaṇṇanā nīṭṭhitā.

7. Mahāsakuludāyisuttavaṇṇanā

237. Evaṃ me sutanti mahāsakuludāyisuttaṃ. Tattha moranivāpeti tasmim ṭhāne morānaṃ abhayaṃ ghoṣetvā bhojanaṃ adamsu. Tasmā taṃ ṭhānaṃ moranivāpoti saṅkhaṃ gataṃ. Annabhāroti ekassa paribbājakassa nāmaṃ. Tathā varadharoti.

Aññe cāti na kevalaṃ ime tayo, aññepi abhiññātā bahū paribbājakā. Appasaddassa vaṇṇavādīti idha appasaddavinītoti avatvāva idaṃ vuttaṃ. Kasmā? Na hi bhagavā aññena vinītoti.

238. Purimānīti hiyyodivasam upādāya purimāni nāma honti, tato paraṃ purimatarāni. Kutūhalasālāyanti kutūhalasālā nāma paccekasālā natthi, yattha pana nānātitthiyā samaṇabrāhmaṇā nānāvidhaṃ kathaṃ pavattenti, sā bahūnaṃ - “ayaṃ kiṃ vadati, ayaṃ kiṃ vadatī”ti kutūhaluppattiṭṭhānato “kutūhalasālā”ti vuccati. “Kotūhalasālā”tipi pāṭho. Lābhāti ye evarūpe samaṇabrāhmaṇe daṭṭhuṃ pañhaṃ pucchituṃ dhammakathaṃ vā nesaṃ sotuṃ labhanti, tesaṃ aṅgamagadhānaṃ ime lābhāti attho.

Saṅghinotiādīsu pabbajitasamūhasaṅkhāto saṅgho etesaṃ atthīti saṅghino. Sveva gaṇo etesaṃ atthīti gaṇino. Ācārasikkhāpanavasena tassa gaṇassa ācariyāti gaṇācariyā. Nātāti paññātā pākaṭā. Yathābhuccaguṇehi ceva ayathābhūtaguṇehi ca samuggato yaso etesaṃ atthīti yasassino. Pūraṇādīnañhi “appiccho santuṭṭho, appicchatāya vatthampi na nivāsetī”tiādīnā nayena yaso samuggato, tathāgatassa “ītipi so bhagavā”tiādīhi yathābhūtaguṇehi. Titthakarāti laddhikarā. Sādhusammatāti ime sādhuṃ suṇḍarā sappurisāti evaṃ sammatā. Bahujaṇassāti assutavato ceva andhabālaputhujjaṇassa vibhāvino ca paṇḍitajaṇassa. Tattha titthiyā bālajaṇassa evaṃ sammatā, tathāgato paṇḍitajaṇassa. Iminā nayena pūraṇo kassapo saṅghītiādīsu attho veditabbo. Bhagavā pana yasmā aṭṭhatimṣa ārammaṇāni vibhajanto bahūni nibbānaotaraṇatitthāni akāsi, tasmā “titthakaro”ti vattuṃ vaṭṭati.

Kasmā panete sabbepi tattha oṣaṭāti? Upaṭṭhākarakkhaṇatthañceva lābhasakkāratthañca. Tesañhi evaṃ hoti - “amhākaṃ upaṭṭhākā samaṇaṃ gotamaṃ saraṇaṃ gaccheyyūṃ, te ca rakkhissāma. Samaṇassa ca gotamassa upaṭṭhāke sakkāraṃ karonte disvā amhākampi upaṭṭhākā amhākaṃ sakkāraṃ karissanti”ti. Tasmā yattha yattha bhagavā osarati, tattha tattha sabbe osaranti.

239. Vādaṃ āropetvāti vāde dosaṃ āropetvā. Apakkantāti, apagatā, keci disaṃ pakkantā, keci gihibhāvaṃ pattā, keci imaṃ sāsanaṃ āgatā. Sahitaṃ meti mayhaṃ vacanaṃ sahitaṃ siliṭṭhaṃ, atthayuttaṃ kāraṇayuttanti attho. Asahitaṃ teti tuyhaṃ vacanaṃ asahitaṃ. Adhiciṇṇaṃ te viparāvattanti yaṃ tuyhaṃ dīgharattāciṇṇavasena suppaguṇaṃ, taṃ mayhaṃ ekavacaneneva viparāvattaṃ viparivattitvā ṭhitāṃ, na kiñci jātanti attho. Āropito te vādoti mayā tava vāde doso āropito. Cara vādappamokkhāyāti dosamocanattaṃ cara vicara, tattha tattha gantvā sikkhāti attho. Nibbeṭhehi vā sace pahosīti atha sayaṃ pahosi, idāneva nibbeṭhehi. Dhammakosenāti sabhāvakkosena.

240. Taṃ no sossāmāti taṃ amhākaṃ desitaṃ dhammaṃ suṇissāma. Khuddamadhunti khuddakamakkhikāhi kataṃ daṇḍakamadhuṃ. Anelakanti niddosaṃ apagatamacchikaṇḍakaṃ. Pīleyyāti dadeyya. Paccāsīsamānarūpoti pūretvā nu kho no bhojanaṃ dassatīti bhājanahattho paccāsīsamāno paccupaṭṭhito assa. Sampayojetvāti appamattakaṃ vivādaṃ katvā.

241. Itarītareṇāti lāmakalāmakena. Pavivittoti idaṃ paribbājako kāyavivekamattaṃ sandhāya vadati, bhagavā pana tīhi vivekehi vivittova.

242. Kosakāhārāpīti dānapatīnaṃ ghare aggabhikkhāṭṭhapanatthaṃ khuddakasarāvā honti, dānapatino aggabhattaṃ vā tattha ṭhapetvā bhuñjanti, pabbajite sampatte taṃ bhattaṃ tassa denti. Taṃ sarāvakaṃ kosakoti vuccati. Tasmā ye ca ekeneva bhattakosakena yāpenti, te kosakāhārāti. Beluvāhārāti beluvamattabhattāhārā. Samatittikanti oṭṭhavaṭṭiyā heṭṭhimalekhāsamaṃ. Iminā dhammenāti iminā appāhāratādhammena. Ettha pana sabbākāreneva bhagavā anappāhāroti na vattabbo. Padhānabhūmiyaṃ chabbassāni appāhārova ahosi, verañjāyaṃ tayo māse patthodaneneva yāpesi pālileyyakavanasaṇḍe tayo māse bhisamuḷāleheva yāpesi. Idha pana etamatthaṃ dasseti - “ahaṃ ekasmiṃ kāle appāhāro ahosiṃ, mayhaṃ pana sāvakā dhutaṅgasamādānato paṭṭhāya yāvajīvaṃ dhutaṅgaṃ na bhindanti”ti. Tasmā yadi te iminā dhammena sakkareyyuṃ, mayā hi te visesatārā. Añño ceva pana dhammo atthi, yena maṃ te sakkarontīti dasseti. Iminā nayena sabbavāresu yojanā veditabbā.

Paṃsukūlikāti samādinna paṃsukūlikaṅgā. Lūkhacīvaradharāti satthasuttalūkhāni cīvarāni dhārayamānā. Nantakānīti antavirahitāni vatthakhaṇḍāni, yadi hi nesam anto bhavēyya, pilotikāti saṅkhaṃ gaccheyyūṃ. Uccinitvāti phāletvā dubbalatṭhānaṃ pahāya thiraṭṭhānameva gahetvā. Alābulomasānīti alābulomasadisuttāni sukhumānīti dīpeti. Ettāvatā ca satthā cīvarasantosena asantuṭṭhoti na vattabbo. Atimuttakasusānato hissa puṇṇadāsiyā pārūpitvā pātitaśāṇapaṃsukūlaṃ gahaṇadivase udakapariyantaṃ katvā mahāpathavī akampi. Idha pana etamatthaṃ dasseti - “ahaṃ ekasmiṃyeva kāle paṃsukūlaṃ gaṇhiṃ, mayhaṃ pana sāvakā dhutaṅgasamādānato paṭṭhāya yāvajīvaṃ dhutaṅgaṃ na bhindanti”ti.

Piṇḍapātikāti atirekalābhaṃ paṭikkhipitvā samādinna piṇḍapātikaṅgā. Sapadānacārinoti loluppacāraṃ paṭikkhipitvā samādinna sapadānacārā. Uñchāsake vate ratāti uñchācariyasaṅkhāte bhikkhūnaṃ pakativatte ratā, uccanīcagharadvāraṭṭhāyino hutvā kabaramissakaṃ bhattaṃ saṃharitvā paribhuñjantīti attho. Antaragharanti brahmāyusutte ummārato paṭṭhāya antaragharaṃ, idha indakhīlato paṭṭhāya adhippetam. Ettāvatā ca satthā piṇḍapātasantosaṃ asantuṭṭhoti na vattabbo, appāhāratāya vuttaniyāmeneva pana sabbam vitthāretabbam. Idha pana etamatthaṃ dasseti - “ahaṃ ekasmiṃyeva kāle nimantanaṃ na sādāyīṃ, mayhaṃ pana sāvakā dhutaṅgasamādānato paṭṭhāya yāvajīvaṃ dhutaṅgaṃ na bhindanti”ti.

Rukkhamūlikāti channaṃ paṭikkhipitvā samādinna rukkhamaṃlikāṅgā. Abbhokāsikāti channañca rukkhamaṃlikāṅgā paṭikkhipitvā samādinna abbhokāsikaṅgā. Atṭhamāseti hemantagimhike māse. Antovasse pana cīvarānuggahatthaṃ channaṃ pavisanti. Ettāvatā ca satthā senāsanasantosaṃ asantuṭṭhoti na vattabbo, senāsanasantosaṃ panassa chabbassikamahāpadhānena ca pālileyyakavanasāṇḍena ca dīpetabbo. Idha pana etamatthaṃ dasseti - “ahaṃ ekasmiṃyeva kāle channaṃ na pāvisiṃ, mayhaṃ pana sāvakā dhutaṅgasamādānato paṭṭhāya yāvajīvaṃ dhutaṅgaṃ na bhindanti”ti.

Āraññikāti gāmantasenāsaṇaṃ paṭikkhipitvā samādinna āraññikaṅgā. Saṅghamajjhe osarantīti abaddhasīmāya kathitaṃ, baddhasīmāyaṃ pana vasantā attano vasanaṭṭhāneyeva uposathaṃ karonti. Ettāvatā ca satthā no pavivittoti na vattabbo, “icchāmaṃ, bhikkhave, aḍḍhamāsaṃ paṭisalliyitu”nti evañhissa paviveko paññāyati. Idha pana etamatthaṃ dasseti “ahaṃ ekasmiṃyeva tathārūpe kāle paṭisalliyiṃ, mayhaṃ pana sāvakā dhutaṅgasamādānato paṭṭhāya yāvajīvaṃ dhutaṅgaṃ na bhindanti”ti. Mamaṃ sāvakāti maṃ sāvakā.

244. Sanidānanti sappaccayaṃ. Kiṃ pana appaccayaṃ nibbānaṃ na desetīti. No na deseti, sahetukaṃ pana taṃ desanaṃ katvā deseti, no ahetukanti. Sappāṭihāriyanti purimassevetaṃ vevacanaṃ, sakāraṇanti attho. Taṃ vatāti ettha vatāti nipātamattaṃ.

245. Anāgataṃ vādapathanti ajja ṭhapetvā sve vā punadivase vā aḍḍhamāse vā māse vā saṃvacchare vā tassa tassa pañhassa upari āgamanavādapathaṃ. Na dakkhatīti yathā saccako nigaṇṭho attano niggahaṇatthaṃ āgatakāraṇaṃ visesetvā vadanto na addasa, evaṃ na dakkhatīti netam ṭhānaṃ vijjati. Sahadhammenāti sakāraṇena. Antarantarā kathaṃ opāteyyunti mama kathāvāraṃ pacchinditvā antarantare attano kathaṃ paveseyyunti attho. Na kho panāhaṃ, udāyīti, udāyi, ahaṃ ambaṭṭhasonadaṇḍakūṭadantasaccakanigaṇṭhādīhi saddhiṃ mahāvāde vattamānepi - “aho vata me ekasāvakopi upamaṃ vā kāraṇaṃ vā āharitvā dadeyyā”ti evaṃ sāvakesu anusāsaniṃ na paccāsīsāmi. Mamayevāti evarūpesu ṭhānesu sāvakā mamayeveva anusāsaniṃ ovādaṃ paccāsīsanti.

246. Tesāhaṃ cittaṃ ārādhemīti tesam ahaṃ tassa pañhassa veyyākaraṇena cittaṃ gaṇhāmi sampāдеми paripūremi, aññaṃ puṭṭho aññaṃ na byākaromi, ambaṃ puṭṭho labujaṃ viya labujaṃ vā puṭṭho ambaṃ viya. Ettha ca “adhisīle sambhāventī”ti vuttaṭṭhāne buddhasīlaṃ nāma kathitaṃ, “abhikkante ñāṇadassane sambhāventī”ti vuttaṭṭhāne sabbaññutaññānaṃ, “adhipaññāya sambhāventī”ti vuttaṭṭhāne ṭhānupattikapaññā, “yena dukkhenā”ti vuttaṭṭhāne saccabyākaraṇapaññā. Tattha sabbaññutaññānañca saccabyākaraṇapaññāñca ṭhapetvā avasesā paññā adhipaññaṃ bhajati.

247. Idāni tesam tesam visesādhigamānaṃ paṭipadaṃ ācikkhanto puna caparaṃ udāyītiādimāha. Tattha abhiññāvosānapāramippattāti abhiññāvosānasaṅkhātāñceva abhiññāpāramīsaṅkhātāñca arahattaṃ pattā.

Sammappadhāneti upāyapadhāne. Chandaṃ janetīti kattukamyatākusalacchandaṃ janeti. Vāyamatīti vāyāmaṃ karoti. Vīriyaṃ ārabhatīti vīriyaṃ pavatteti. Cittaṃ paggaṇhātīti cittaṃ ukkhipati. Padahaṭṭhi upāyapadhānaṃ karoti. Bhāvanāya pāripūriyāti vaḍḍhiyā paripūraṇatthaṃ. Apicettha - “yā ṭhiti, so asammoso...pe... yaṃ vepullaṃ, sā bhāvanāpāripūrī”ti evaṃ purimaṃ purimassa pacchimaṃ pacchimassa atthotipi veditabbaṃ.

Imehi pana sammappadhānehi kiṃ kathitaṃ? Kassapasamṃyuttapariyāyena sāvakassa pubbabhāgaṭipadā kathitā. Vuttañhetam tattha -

“Cattārome, āvuso, sammappadhānā. Katame cattāro? Idhāvuso, bhikkhu, anuppannā me pāpakā akusalā dhammā uppajjamānā anattāya saṃvatteyyunti ātappaṃ karoti. Uppannā me pāpakā akusalā dhammā appahīyamānā anattāya saṃvatteyyunti ātappaṃ karoti. Anuppannā me kusalā dhammā anuppajjamānā anattāya saṃvatteyyunti ātappaṃ karoti. Uppannā me kusalā dhammā nirujjhamānā anattāya saṃvatteyyunti ātappaṃ karoti”ti.

Ettha ca pāpakā akusalāti lobhādayo veditabbā. Anuppannā kusalā dhammāti samathavipassanā ceva maggo ca, uppannā kusalā nāma samathavipassanāva. Maggo pana sakiṃ uppajjitvā nirujjhamāno anattāya saṃvattanako nāma natthi. So

hi phalassa paccayaṃ datvāva nirujjhati. Purimasmimpi vā samathavipassanāva gahetabbāti vuttaṃ, taṃ pana na yuttaṃ.

Tattha “uppannā samathavipassanā nirujjhamānā anattāya saṃvattantī”ti atthassa āvibhāvattamidaṃ vatthu - eko kira khīṇāsavatthero “mahācetiyañca mahābodhiñca vandissāmī”ti samāpattilābhinā bhaṇḍagāhakaśāmaṇerena saddhiṃ janapadato mahāvihāraṃ āgantvā vihārapariveṇaṃ pāvisi. Sāyanhasamaye mahābhikkhusaṅghe cetiyaṃ vandamāne cetiyaṃ vandanaṭṭhāya na nikkhami. Kasmā? Khīṇāsavānañhi tīsu ratanesu mahantaṃ gāraṃ hoti. Tasmā bhikkhusaṅghe vanditvā paṭikkamante manussānaṃ sāyamāsabhuttavelāyaṃ sāmaṇerampi ajānāpetvā “cetiyaṃ vandissāmī”ti ekakova nikkhami. Sāmaṇero - “kiṃ nu kho thero avelāya ekakova gacchati, jānissāmī”ti upajjhāyassa padānupadiko nikkhami. Thero anāvajjanena tassa āgamaṇaṃ ajānanto dakkhiṇadvārena cetiyaṅgaṇaṃ āruhi. Sāmaṇeropi anupadaṃyeva āruḷho.

Mahāthero mahācetiyaṃ ulloketvā buddhārammaṇaṃ pītiṃ gahetvā sabbaṃ cetaso samannāharitvā haṭṭhapahaṭṭho cetiyaṃ vandati. Sāmaṇero therassa vandanaṅkāraṃ disvā “upajjhāyo me ativiya pasannacitto vandati, kiṃ nu kho pupphāni labhitvā pūjaṃ kareyyā”ti cintesi. Thero vanditvā uṭṭhāya sirasi añjaliṃ ṭhapetvā mahācetiyaṃ ulloketvā ṭhito. Sāmaṇero ukkāsitvā attano āgatabhāvaṃ jānāpesi. Thero parivattetvā olovento “kadā āgatosī”ti pucchi. Tumhākaṃ cetiyaṃ vandanaṅkāle, bhante. Ativiya pasannā cetiyaṃ vandittha kiṃ nu kho pupphāni labhitvā pūjeyyāthāti? Āma sāmaṇera imasmiṃ cetiye viya aññatra ettakaṃ dhātūnaṃ nidhānaṃ nāma natthi, evarūpaṃ asadisāṃ mahāthūpaṃ pupphāni labhitvā ko na pūjeyyāti. Tena hi, bhante, adhivāsetha, āharissāmīti tāvadeva jhānaṃ samāpajjitvā iddhiyā himavantaṃ gantvā vaṇṇagandhasampannapupphāni parissāvanaṃ pūretvā mahāthere dakkhiṇamukhato pacchimaṃ mukhaṃ asampattheyeva āgantvā pupphaparissāvanaṃ hatthe ṭhapetvā “pūjetha, bhante,”ti āha. Thero “atimandāni no sāmaṇera pupphānī”ti āha. Gacchatha, bhante, bhagavato guṇe āvajjitvā pūjethāti.

Thero pacchimamukhanissitena sopāṇena āruya kucchivedikābhūmiyaṃ pupphapūjaṃ kātuṃ āraddho. Veditkābhūmiyaṃ paripuṇṇāni pupphāni patitvā dutiyabhūmiyaṃ jaṇṇupamaṇena odhinā pūrayiṃsu. Tato otaritvā pādapiṭṭhikapantiṃ pūjesi. Sāpi paripūri. Paripuṇṇabhāvaṃ ñatvā heṭṭhimatale vikiranto agamāsi. Sabbaṃ cetiyaṅgaṇaṃ paripūri. Tasmīṃ paripuṇṇe “sāmaṇera pupphāni na khīyanti”ti āha. Parissāvanaṃ, bhante, adhomukhaṃ karoṭhāti. Adhomukhaṃ katvā cālesi, tadā pupphāni khīṇāni. Parissāvanaṃ sāmaṇerassa datvā saddhiṃ hatthipākārena cetiyaṃ tikkhattuṃ padakkhiṇaṃ katvā catūsu ṭhānesu vanditvā pariveṇaṃ gacchanto cintesi - “yāva mahiddhiko vatāyaṃ sāmaṇero, sakkhissati nu kho imaṃ iddhānubhāvaṃ rakkhitu”nti. Tato “na sakkhissatī”ti disvā sāmaṇeramāha - “sāmaṇera tvaṃ idāni mahiddhiko, evarūpaṃ pana iddhiṃ nāsetvā pacchimakāle kāṇapesakāriyā hatthena madditakañjiyaṃ pivissasī”ti. Daharakabhāvassa nāmesa dosoyaṃ, so upajjhāyassa kathāyaṃ saṃvijjivā - “kammaṭṭhānaṃ me, bhante, ācikkhathā”ti na yāci, amhākaṃ upajjhāyo kiṃ vadatīti taṃ pana asuṇanto viya agamāsi.

Thero mahācetiyañca mahābodhiñca vanditvā sāmaṇeraṃ pattacīvaraṃ gāhāpetvā anupubbena kuṭṭhitissamahāvihāraṃ agamāsi. Sāmaṇero upajjhāyassa padānupadiko hutvā bhikkhācāraṃ na gacchati, “kataraṃ gāmaṃ pavisatha, bhante,”ti pucchitvā

pana “idāni me upajjhāyo gāmadvāraṃ patto bhavissatī”ti ñatvā attano ca upajjhāyassa ca pattacīvaraṃ gahetvā ākāseṇa gantvā therassa pattacīvaraṃ datvā piṇḍāya pavisati. Thero sabbakālaṃ ovaḍati - “sāmaṇero mā evamakāsi, puthujjaniddhi nāma calā anibaddhā, asappāyaṃ rūpādiārammaṇaṃ labhitvā appamattakeṇeva bhijjati, santāya samāpattiyā parihīnāya brahmacariyavāso santhambhituṃ na sakkotī”ti. Sāmaṇero “kiṃ katheti mayhaṃ upajjhāyo”ti sotuṃ na icchati, tatheva karoti. Thero anupubbena cetiyavandanaṃ karonto kammubinduvihāraṃ nāma gato. Tattha vasantepi there sāmaṇero tatheva karoti.

Athekadivasam ekā pesakāradhītā abhirūpā paṭhamavaye t̥hitā kammabindugāmato nikkhamitvā padumassaraṃ oruyha gāyamānā pupphāni bhañjati. Tasmim samaye sāmaṇero padumassaramatthakena gacchati, gacchanto pana silesikāya kāṇamacchikā viya tassā gītasadde bajjhi. Tāvadevassa iddhi antarahitā, chinnaṃ pakkhakāko viya ahoṣi. Santasamāpattibalena pana tattheva udakapiṭṭhe apatitvā simbalitūlaṃ viya patamānaṃ anupubbena padumasaratīre aṭṭhāsi. So vegena gantvā upajjhāyassa pattacīvaraṃ datvā nivatti. Mahāthero “pagevetam mayā diṭṭhaṃ, nivāriyamānopi na nivattissatī”ti kiñci avatvā piṇḍāya pāvisi.

Sāmaṇero gantvā padumasaratīre aṭṭhāsi tassā paccuttaraṇaṃ āgamayamāno. Sāpi sāmaṇeraṃ ākāseṇa gacchantañca puna āgantvā t̥hitañca disvā “addhā esa maṃ nissāya ukkaṇṭhito”ti ñatvā “paṭikkama sāmaṇerā”ti āha. So paṭikkami. Itarā paccuttaritvā sāṭakaṃ nivāsetvā taṃ upasaṅkamitvā “kiṃ, bhante,”ti pucchi. So tamatthaṃ ārocesi. Sā bahūhi kāraṇehi gharāvāse ādīnaṃ brahmacariyavāse ānisaṃsañca dassetvā ovadamānāpi tassa ukkaṇṭhaṃ vinodetuṃ asakkotī - “ayaṃ mama kāraṇā evarūpāya iddhiyā parihīno, na dāni yuttaṃ pariccajitu”nti idheva tiṭṭhāti vatvā gharaṃ gantvā mātāpitūnaṃ taṃ pavattiṃ ārocesi. Tepi āgantvā nānappakāraṃ ovadamānā vacanaṃ aggaṇhantaṃ āhaṃsu - “tvam amhe uccakulāti sallakkhesi, mayam pesakārā. Sakkhissasi pesakārakammaṃ kātu”nti sāmaṇero āha - “upāsaka gihibhūto nāma pesakārakammaṃ vā kareyya naḷakārakammaṃ vā, kiṃ iminā sāṭakamattena lobhaṃ karoṭhā”ti. Pesakāro udare baddhasāṭakaṃ datvā gharaṃ netvā dhītaraṃ adāsi.

So pesakārakammaṃ uggaṇhitvā pesakārehi saddhiṃ sālāya kammaṃ karoti. Aññesaṃ itthiyo pātova bhattaṃ sampādetvā āharim̐su, tassa bhariyā na tāva āgacchati. So itaresu kammaṃ vissajjetvā bhuñjamānesu tasaraṃ vaṭṭento nisīdi. Sā pacchā agamāsi. Atha naṃ so “aticirena āgatāsi”ti tajjesi. Mātugāmo ca nāma api cakkavattirājānaṃ attani paṭibaddhacittaṃ ñatvā dāsaṃ viya sallakkheti. Tasmā sā evamāha - “aññesaṃ ghare dārupaṇṇaloṇādīni sannihitāni, bāhirato āharitvā dāyakā pesanatakārakāpi atthi, ahaṃ pana ekikāva, tvampi mayhaṃ ghare idaṃ atthi idaṃ natthīti na jānāsi. Sace icchasi, bhuñja, no ce icchasi, mā bhuñjā”ti. So “na kevalaṃ ca ussūre bhattaṃ āharasi, vācāyapi maṃ ghaṭṭesi”ti kujjhitvā aññaṃ paharaṇaṃ apassanto tameva tasaraṇḍakaṃ tasarato luñcitvā khipi. Sā taṃ āgacchantam disvā īsakaṃ parivatti. Tasaraṇḍakassa ca koṭi nāma tikhiṇā hoti, sā tassā parivattamānāya akkhikoṭiyaṃ pavisitvā aṭṭhāsi. Sā ubhoḥi hatthehi vegena akkhiṃ aggaheṣi, bhinnatṭhānato lohitaṃ paggharati. So tasmim kāle upajjhāyassa vacanaṃ anussari - “idaṃ sandhāya maṃ upajjhāyo ‘anāgate kāle kāṇapesakāriyā hatthehi madditakaññiyaṃ pivissasi”ti āha, idaṃ therena diṭṭhaṃ bhavissati, aho dīghadassī ayyo”ti mahāsaddena rodituṃ ārabhi. Tameṇaṃ añña - “alaṃ, āvuso, mā rodi, akkhi

nāma bhinnam na sakkā rodanena paṭipākatikaṃ kātu”nti āhaṃsu. So
“nāhametamatthaṃ rodāmi, apica kho imaṃ sandhāya rodāmi”ti sabbam paṭipāṭiyā
kathesi. Evaṃ uppannā samathavipassanā nirujjhamānā anattāya saṃvattanti.

Aparampi vatthu - tiṃsamattā bhikkhū kalyāṇimāhācetiyaṃ vanditvā aṭavimaggena
mahāmaggaṃ otaramānā antarāmagge jhāmakhette kammaṃ katvā āgacchantam
ekaṃ manussaṃ addasaṃsu. Tassa sarīraṃ masimakkhitaṃ viya ahosi.
Masimakkhitaṃyeva ekaṃ kāsāvaṃ kacchaṃ pīletvā nivatthaṃ, olokiyamāno
jhāmakhāṇuko viya khāyati. So divasabhāge kammaṃ katvā
upaḍḍhajjhāyamānānaṃ dārūnaṃ kalāpaṃ ukkhipitvā piṭṭhiyaṃ vippakiṇṇehi kesehi
kummaggena āgantvā bhikkhūnaṃ sammukhe aṭṭhāsi. Sāmaṇerā disvā
aññaṃaññaṃ olokayamānā, - “āvuso, tuyhaṃ pitā tuyhaṃ mahāpitā tuyhaṃ
mātulo”ti hasamānā gantvā “konāmo tvaṃ upāsakā”ti nāmaṃ pucchimṃsu. So
nāmaṃ pucchito vippaṭisārī hutvā dārūkalāpaṃ chaḍḍetvā vatthaṃ saṃvidhāya
nivāsetvā mahāthere vanditvā “tiṭṭhatha tāva, bhante,”ti āha. Mahātherā aṭṭhaṃsu.

Daharasāmaṇerā āgantvā mahātherānaṃ sammukhāpi parihāsaṃ karonti. Upāsako
āha - “bhante, tumhe maṃ passitvā parihāsatha, ettakeneva matthakaṃ pattamhāti
mā sallakkhetha. Ahampi pubbe tumhādisova samaṇo ahosiṃ. Tumhākaṃ pana
cittakaggatāmatthakampi natthi, ahaṃ imasmiṃ sāsane mahiddhiko mahānubhāvo
ahosiṃ, ākāsaṃ gahetvā pathaviṃ karomi, pathaviṃ ākāsaṃ. Dūraṃ gaṇhitvā
santikaṃ karomi, santikaṃ dūraṃ. Cakkavālasatasahassaṃ khaṇena vinivijjhāmi.
Hatthe me passatha, idāni makkaṭṭhaṭṭhasadisā, ahaṃ imeheva hatthehi idha
nisinnova candimasūriye parāmasiṃ. Imesaṃyeva pādānaṃ candimasūriye
pādakathalikaṃ katvā nisīdimṃ. Evarūpā me iddhi pamādena antarahitā, tumhe mā
pamajjittha. Pamādena hi evarūpaṃ byasanaṃ pāpuṇanti. Appamattā viharantā
jātijarāmaraṇassa antaṃ karonti. Tasmā tumhe maññeva ārammaṇaṃ karitvā
appamattā hotha, bhante,”ti tajjetvā ovādamadāsi. Te tassa kathentasseva
saṃvegaṃ āpajjitvā vipassamānā tiṃsajanā tattheva arahattaṃ pāpuṇimṃsūti. Evampi
uppannā samathavipassanā nirujjhamānā anattāya saṃvattantīti veditabbā.

Anuppannānaṃ pāpakānanti cettha “anuppanno vā kāmāsavo na uppajjati”tiādīsu
vuttanayena attho veditabbo. Uppannānaṃ pāpakānanti ettha pana catubbidhaṃ
uppannaṃ vattamānuppannaṃ bhutvāvigatuppannaṃ, okāsakatuppannaṃ,
bhūmiladdhuppannanti. Tattha ye kilesā vijjamānā uppādādisamaṅgino, idaṃ
vattamānuppannaṃ nāma. Kamme pana javite ārammaṇarasam anubhavitvā
niruddhaviṇṇaṃ bhutvā vigataṃ nāma. Kammaṃ uppajjitvā niruddhaṃ bhavitvā
vigataṃ nāma. Tadubhayampi bhutvāvigatuppannanti saṅkhaṃ gacchati.
Kusalākusalaṃ kammaṃ aññaṃsa kammassa vipākaṃ paṭibāhitvā attano vipākassa
okāsaṃ karoti, evaṃ kate okāse vipāko uppajjamāno okāsakaraṇato paṭṭhāya
uppannoti saṅkhaṃ gacchati. Idaṃ okāsakatuppannaṃ nāma. Pañcakkhandhā pana
vipassanāya bhūmi nāma. Te atītātibhedā honti. Tesu anusayitakilesā pana atītā vā
anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Atītakhandhesu anusayitāpi appahīnāva
honti, anāgatakhandhesu, paccuppannakhandhesu anusayitāpi appahīnāva honti.
Idaṃ bhūmiladdhuppannaṃ nāma. Tenāhu porāṇā - “tāsu tāsu bhūmīsu
asamugghātitaṃkilesā bhūmiladdhuppannāti saṅkhaṃ gacchantī”ti.

Aparampi catubbidhaṃ uppannaṃ samudācārappannaṃ,
ārammaṇādhigahituppannaṃ, avikkhambhituppannaṃ asamugghātītuppannanti.
Tattha sampati vattamānaṃyeva samudācārappannaṃ nāma. Sakim cakkhūni

ummīletvā ārammaṇe nimitte gahite anussaritānussaritakkhaṇe kilesā nuppajjissantīti na vattabbā. Kasmā? Ārammaṇassa adhigahitattā. Yathā kiṃ? Yathā khīrarukkhassa kuṭhāriyā āhatāhataṭṭhāne khīraṃ na nikkhamissatīti na vattabbam, evaṃ. Idaṃ ārammaṇādhigahituppannaṃ nāma. Samāpattiyā avikkhambhitā kilesā pana imasmiṃ nāma ṭhāne nuppajjissantīti na vattabbā. Kasmā? Avikkhambhitattā. Yathā kiṃ? Yathā sace khīrarukkhe kuṭhāriyā āhaneyyūṃ, imasmiṃ nāma ṭhāne khīraṃ na nikkhameyyāti na vattabbam, evaṃ. Idaṃ avikkhambhituppannaṃ nāma. Maggena asamugghātita kilesā pana bhavagge nibbattassāpi uppajjantīti purimanayeneva vitthāretabbam. Idaṃ asamugghātītuppannaṃ nāma.

Imesu uppannesu vattamānuppannaṃ bhutvāvigatuppannaṃ okāsakatuppannaṃ samudācāruppannanti catubbidham uppannaṃ na maggavajjham, bhūmiladdhuppannaṃ ārammaṇādhigahituppannaṃ avikkhambhituppannaṃ asamugghātītuppannanti catubbidham maggavajjham. Maggo hi uppajjamāno ete kilese pajahati. So ye kilese pajahati, te atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā. Vuttampi cetam -

“Hañci atīte kilese pajahati, tena hi khīraṃ khepeti, niruddham nirodheti, vigataṃ vigameti atthaṅgataṃ atthaṅgameti. Atītaṃ yaṃ natthi, taṃ pajahati. Hañci anāgate kilese pajahati, tena hi ajātaṃ pajahati, anibbattaṃ, anuppannaṃ, apātubhūtaṃ pajahati. Anāgataṃ yaṃ natthi, taṃ pajahati, hañci paccuppanne kilese pajahati, tena hi ratto rāgaṃ pajahati, duṭṭho dosaṃ, mūḷho mohaṃ, vinibaddho mānaṃ, parāmaṭṭho diṭṭhiṃ, vikkhepagato uddhaccaṃ, aniṭṭhaṅgato vicikicchā, thāmagato anusayaṃ pajahati. Kaṇhasukkadhammā yuganaddhā samameva vattanti. Saṃkilesikā maggabhāvanā hoti...pe... tena hi natthi maggabhāvanā, natthi phalasacchikiriyā, natthi kilesappahānaṃ, natthi dhammābhisamayoti. Atthi maggabhāvanā...pe... atthi dhammābhisamayoti. Yathā kathaṃ viya, seyyathāpi taruṇo rukkho ajātaphalo...pe... apātubhūtāyeva na pātubhavanti”ti.

Iti pāliyaṃ ajātaphalarukkho āgato, jātaphalarukkhena pana dīpetabbam. Yathā hi saphalo taruṇambarukkho, tassa phalāni manussā paribhuñjeyyūṃ, sesāni pātetvā pacchiyo pūreyyūṃ. Athaṇṇo puriso taṃ pharasunā chindeyya, tenassa neva atītāni phalāni nāsītāni honti, na anāgatapaccuppannāni nāsītāni. Atītāni hi manussehi paribhuttāni, anāgatāni anibbattāni, na sakkā nāsetuṃ. Yasmiṃ pana samaye so chinno, tadā phalāniyeva natthīti paccuppannānipi anāsītāni. Sace pana rukkho acchinno, athassa pathavīrasaṇca āporasaṇca āgamma yāni phalāni nibbatteyyūṃ, tāni nāsītāni honti. Tāni hi ajātāneva na jāyanti, anibbattāneva na nibbattanti, apātubhūtāneva na pātubhavanti, evameva maggo nāpi atītādibhede kilese pajahati, nāpi na pajahati. Yesaṇhi kilesānaṃ maggena khandhesu apariññātesu uppatti siyā, maggena uppajjitvā khandhānaṃ pariññātattā te kilesā ajātāva na jāyanti, anibbattāva na nibbattanti, apātubhūtāva na pātubhavanti, taruṇaputtāya itthiyā puna avijāyanatthaṃ, byādhitānaṃ rogavūpasamanatthaṃ pītabhesajjehi cāpi ayamatto vibhāvetabbo. Evaṃ maggo ye kilese pajahati, te atītā vā anāgatā vā paccuppannā vāti na vattabbā, na ca maggo kilese na pajahati. Ye pana maggo kilese pajahati, te sandhāya “uppannānaṃ pāpakāna”ntiādi vuttaṃ.

Na kevalaṇca maggo kileseyeva pajahati, kilesānaṃ pana appahīnattā ye ca uppajjeyyūṃ upādinna kakkhandhā, tepi pajahatiyeva. Vuttampi cetam - “sotāpattimaggañāṇena abhisāṅkhāra viññāṇassa nirodhena satta bhavā ṭhapetvā anamatagge saṃsāre ye uppajjeyyūṃ nāmaṇca rūpaṇca, etthete nirujjhanti”ti

vitthāro. Iti maggo upādinnaanupādinnato vuṭṭhāti. Bhavavasena pana sotāpattimaggo apāyabhavato vuṭṭhāti, sakadāgāmimaggo sugatibhavekadesato, anāgāmimaggo sugatikāmahavato, arahattamaggo rūpārūpabhavato vuṭṭhāti. Sabbabhavehi vuṭṭhātiyevātipi vadanti.

Atha maggakkhaṇe kathaṃ anuppannānaṃ uppādāya bhāvanā hoti, kathaṃ vā uppannānaṃ ṭhitiyāti. Maggappavattiyāyeva. Maggo hi pavattamāno pubbe anuppannapubbattā anuppanno nāma vuccati. Anāgatapubbañhi ṭhānaṃ āgantvā ananubhūtapubbaṃ vā ārammaṇaṃ anubhavitvā vattāro bhavanti “anāgataṭṭhānaṃ āgatamhā, ananubhūtaṃ ārammaṇaṃ anubhavāmā”ti. Yā cassa pavatti, ayameva ṭhiti nāmāti ṭhitiyā bhāvetītipi vattum vaṭṭati.

Iddhipādesu saṅkhepakathā cetokhilasutte vuttā. Upasamamānaṃ gacchati, kilesūpasamatthaṃ vā gacchatīti upasamagāmī. Sambujjhamānā gacchati, maggasambodhatthāya vā gacchatīti sambodhagāmī.

Vivekanissitādīni sabbāsavaṣaṃvare vuttāni. Ayamettha saṅkhepo, vitthārato panāyaṃ bodhipakkhiyakathā visuddhimagge vuttā.

248. Vimokkhakathāyaṃ vimokkheti kenaṭṭhena vimokkhā, adhimuccanaṭṭhena. Ko panāyaṃ adhimuccanaṭṭho nāma? Paccanīkadhammehi ca suṭṭhu muccanaṭṭho, ārammaṇe ca abhiritivasena suṭṭhu muccanaṭṭho, pituaṅke vissaṭṭhaṅgapaccaṅgassa dārakassa sayanaṃ viya aniggahitabhāvena nirāsaṅkatāya ārammaṇe pavattīti vuttaṃ hoti. Ayaṃ panattho pacchimavimokkhe natthi, purimesu sabbesu atthi. Rūpī rūpāni passaṭīti ettha ajjhatakesādīsu nīlakasiṇādivasena uppāditaṃ rūpajjhānaṃ rūpaṃ, tadassa atthīti rūpī. Bahiddhā rūpāni passaṭīti bahiddhāpi nīlakasiṇādīni rūpāni jhānacakkhunā passati. Iminā ajjhata bahiddhāvattukhesu kasiṇesu uppāditajjhānassa puggalassa cattāripi rūpāvacarajjhānāni dassitāni.

Ajjhattaṃ arūpasaññīti ajjhattaṃ na rūpasaññī, attano kesādīsu anuppāditarūpāvacarajjhānoti attho. Iminā bahiddhā parikkammaṃ katvā bahiddhāva uppāditajjhānassa rūpāvacarajjhānāni dassitāni. Subhanteva adhimutto hotīti iminā suvisuddhesu nīlādīsu vaṇṇakasiṇesu jhānāni dassitāni. Tattha kiñcāpi antoappanāyaṃ subhanti ābhogo natthi, yo pana suvisuddhaṃ subhakasiṇaṃ ārammaṇaṃ katvā viharati, so yasmā subhanti adhimutto hotīti vattabbaṃ āpajjati, tasmā evaṃ desanā katā. Paṭisambhidāmagge pana “kathaṃ subhanteva adhimutto hotīti vimokkho. Idha bhikkhu mettāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati...pe... mettāya bhāvitattā sattā appaṭikūlā honti. Karuṇāsahagatena, muditāsahagatena, upekkhāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharati...pe... upekkhāya bhāvitattā sattā appaṭikūlā honti. Evaṃ subhanteva adhimutto hotīti vimokkho”ti vuttaṃ.

Sabbaso rūpasaññānantīādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbam visuddhimagge vuttameva. Ayaṃ aṭṭhamo vimokkhoti ayaṃ catunnaṃ khandhānaṃ sabbaso vissaṭṭhattā vimuttattā aṭṭhamo uttamo vimokkho nāma.

249. Abhibhāyatanakathāyaṃ abhibhāyatanānīti abhibhavanakāraṇāni. Kiṃ abhibhavanti? Paccanīkadhammepi ārammaṇānīpi. Tāni hi paṭipakkhabhāvena paccanīkadhamme abhibhavanti, puggalassa ñāṇuttaritāya ārammaṇāni. Ajjhattaṃ rūpasaññītiādīsu pana ajjhatarūpe parikkammavasena ajjhattaṃ rūpasaññī nāma hoti.

Ajjhattañca nīlaparikammaṃ karonto kese vā pitte vā akkhitārakāya vā karoti, pītaparikammaṃ karonto mede vā chaviyā vā hatthatalapādatalesu vā akkhīnaṃ pītaṭṭhāne vā karoti, lohītaparikammaṃ karonto maṃse vā lohite vā jivhāya vā akkhīnaṃ rattaṭṭhāne vā karoti, odātaparikammaṃ karonto aṭṭhimhi vā dante vā nakhe vā akkhīnaṃ setaṭṭhāne vā karoti. Taṃ pana sunīlaṃ supītaṃ sulohitaṃ suodātaṃ na hoti, asuvisuddhameva hoti.

Eko bahiddhā rūpāni passatīti yassetam parikammaṃ ajjhataṃ uppannaṃ hoti, nimittaṃ pana bahiddhā, so evaṃ ajjhataṃ parikammaṃ bahiddhā ca appanāya vasena - “ajjhataṃ rūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passatī”ti vuccati. Parittānīti avaḍḍhitāni. Suvaṇṇadubbaṇṇānīti suvaṇṇāni vā hontu dubbaṇṇāni vā, parittavaseneva idamabhibhāyatanaṃ vuttanti veditabbaṃ. Tāni abhibhuyyāti yathā nāma sampannagahaṇiko kaṭacchumattaṃ bhattaṃ labhivā “kimettha bhuñjitabbaṃ atthī”ti saṅkaḍḍhitvā ekakabaḷameva karoti, evamevaṃ ñāṇuttariko puggalo visadañño - “kimettha parittake ārammaṇe samāpajjitabbaṃ atthi, nāyaṃ mama bhāro”ti tāni rūpāni abhibhavitvā samāpajjati, saha nimittuppādenevettha appanaṃ pāpetīti attho. Jānāmi passāmīti iminā panassa ābhogo kathito, so ca kho samāpattito vuṭṭhitassa, na antosamāpattiyaṃ. Evaṃsaññī hotīti ābhogasaññāyapi jhānasaññāyapi evaṃsaññī hoti. Abhibhavasaññā hissa antosamāpattiyaṃ atthi, ābhogasaññā pana samāpattito vuṭṭhitasseva.

Appamāṇānīti vaḍḍhitappamāṇāni, mahantānīti attho. Abhibhuyyāti ettha pana yathā mahagghaso puriso ekaṃ bhattavaḍḍhitakaṃ labhivā “aññāpi hotu, aññāpi hotu, kimesā mayhaṃ karissatī”ti taṃ na mahantato passati, evameva ñāṇuttaro puggalo visadañño “kimettha samāpajjitabbaṃ, nayidaṃ appamāṇaṃ, na mayhaṃ cittekaggatākaṇe bhāro atthī”ti tāni abhibhavitvā samāpajjati, saha nimittuppādenevettha appanaṃ pāpetīti attho.

Ajjhattaṃ arūpasaññīti alābhitāya vā anattikatāya vā ajjhatarūpe parikammañaññavirahito. Eko bahiddhā rūpāni passatīti yassa parikammampi nimittampi bahiddhāya uppannaṃ, so evaṃ bahiddhā parikammaṃ ceva appanāya ca vasena - “ajjhataṃ arūpasaññī eko bahiddhā rūpāni passatī”ti vuccati. Sesamettha catutthābhibhāyatane vuttanayameva. Imesu pana catūsu parittaṃ vitakkacaritavasena āgataṃ, appamāṇaṃ mohacaritavasena, suvaṇṇaṃ dosacaritavasena, dubbaṇṇaṃ rāgacaritavasena. Etesañhi etāni sappāyāni. Sā ca nesaṃ sappāyatā vitthārato visuddhimaggecariyaniddese vuttā.

Pañcamaabhibhāyatanādīsu nīlānīti sabbasaṅgāhikavasena vuttaṃ. Nīlavaṇṇānīti vaṇṇavasena. Nīlanidassanānīti nidassanavasena. Apaññāyamānavivarāni asambhinnavāṇāni ekanīlāneva hutvā dissantīti vuttaṃ hoti. Nīlanibhāsānīti idaṃ pana obhāsavasena vuttaṃ, nīlobhāsāni nīlapabhāyuttānīti attho. Etena nesaṃ suvisuddhataṃ dasseti. Visuddhavaṇṇavaseneva hi imāni cattāri abhibhāyatanāni vuttāni. Umāpupphanti etañhi pupphaṃ siniddhaṃ muduṃ dissamānampi nīlameva hoti. Girikaṇṇikapupphādīni pana dissamānāni setadhātukāni honti. Tasmā idameva gahitaṃ, na tāni. Bārāṇaseyyakanti bārāṇasiyaṃ bhavaṃ. Tattha kira kappāsopi mudu, suttakantikāyopi tantavāyāpi chekā, udakampi suci siniddhaṃ, tasmā vatthaṃ ubhatobhāgavimaṭṭhaṃ hoti, dvīsu passesu maṭṭhaṃ mudu siniddhaṃ khāyati. Pītānītiādīsu imināva nayena attho veditabbo. “Nīlakasiṇaṃ uggaṇhanto nīlasmiṃ nimittaṃ gaṇhāti pupphasmiṃ vā vatthasmiṃ vā vaṇṇadhātuyā vā”tiādikaṃ panettha kasiṇakaraṇaṇceva parikammañca appanāvidhānañca sabbaṃ

visuddhimagge vitthārato vuttameva.

Abhiññāvosānapāramippattāti ito pubbesu satipaṭṭhānādīsu te dhamme bhāvetvā arahattappattāva abhiññāvosānapāramippattā nāma honti, imesu pana aṭṭhasu abhibhāyatanesu ciñṇavasibhāvāyeva abhiññāvosānapāramippattā nāma.

250. Kasiṇakathāyaṃ sakalaṭṭhena kasiṇāni, tadārammaṇānaṃ dhammānaṃ khettaṭṭhena adhiṭṭhānaṭṭhena vā āyatanāni. Uddhanti upari gaganatalābhimukhaṃ. Adhoti heṭṭhā bhūmitalābhimukhaṃ. Tiriyaṃti khettaṃaṇḍalamiva samantā paricchinditvā. Ekacco hi uddhameva kasiṇaṃ vaḍḍheti, ekacco adho, ekacco samantato. Tena tena kāraṇena evaṃ pasāreti ālokaṃiva rūpadassanakāmo. Tena vuttaṃ - “pathavīkasiṇameko sañjānāti uddhaṃadhotiriya”nti. Advayaṃti disāanudisāsu advayaṃ. Idaṃ pana ekassa aññabhāvānupagamanatthaṃ vuttaṃ. Yathā hi udakaṃ pavīṭṭhassa sabbadisāsu udakameva hoti anaññaṃ, evamevaṃ pathavīkasiṇaṃ pathavīkasiṇameva hoti, natthi tassa añño kasiṇasambhedoti. Esa nayo sabbattha. Appamāṇanti idaṃ tassa tassa pharaṇaappamāṇavasena vuttaṃ. Tañhi cetasā pharanto sakalameva pharati, ayamassa ādi, idaṃ majjhanti pamāṇaṃ gaṇhātīti. Viññāṇakasiṇanti cettha kasiṇugghāṭimākāse pavattaṃ viññāṇaṃ. Tattha kasiṇavasena kasiṇugghāṭimākāse, kasiṇugghāṭimākāsavasena tattha pavattaviññāṇe uddhaṃadhotiriyatā veditabbā. Ayamettha saṅkhepo. Kammaṭṭhānabhāvanānāyena panetāni pathavīkasiṇādīni vitthārato visuddhimagge vuttāneva. Idhāpi ciñṇavasibhāveneva abhiññāvosānapāramippattā hontīti veditabbā. Tathā ito anantaresu catūsu jhānesu. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ mahāassapurasutte vuttameva.

252. Vipassanāñāṇe pana rūpītiādīnamattho vuttoyeva. Ettha sitamettha paṭibaddhanti ettha cātumahābhūṭike kāye nissitañca paṭibaddhañca. Subhoti sundaro. Jātimāti suparisuddhaākaraṣaṃmutṭhito. Suparikammakatoti suṭṭhu kataparikkamma apanītapāsāṇasakkharo. Acchoti tanucchavi. Vippassannoti suṭṭhu vippassanno. Sabbākārasampannoti dhovana vedhanādīhi sabbehi ākārehi sampanno. Nīlantiādīhi vaṇṇasampattiṃ dasseti. Tādisañhi āvutaṃ pākaṭaṃ hoti.

Evameva khoti ettha evaṃ upamāsaṃsandanaṃ veditabbaṃ - maṇi viya hi karajakāyo. Āvutasuttaṃ viya vipassanāñāṇaṃ. Cakkhumā puriso viya vipassanālābhī bhikkhu. Hatthe karitvā paccavekkhato “ayaṃ kho maṇī”ti maṇino āvibhūtakālo viya vipassanāñāṇaṃ abhinīharitvā nisinnassa bhikkhuno cātumahābhūṭikakāyassa āvibhūtakālo. “Tatridaṃ suttaṃ āvuta”nti suttassa āvibhūtakālo viya vipassanāñāṇaṃ abhinīharitvā nisinnassa bhikkhuno tadārammaṇānaṃ phassapañcamakānaṃ vā sabbacittacetāsikānaṃ vā vipassanāñāṇasseva vā āvibhūtakāloti.

Kim panetaṃ ñāṇassa āvibhūtaṃ, puggalassāti. Ñāṇassa, tassa pana āvibhāvattā puggalassa āvibhūtāva honti. Idañca vipassanāñāṇaṃ maggassa anantaraṃ, evaṃ santapi yasmā abhiññāvāre āraddhe etassa antarāvāro natthi, tasmā idheva dassitaṃ. Yasmā ca aniccādivasena akatasammasanassa dibbāya sotadhātuyā bheravasaddaṃ suṇanto pubbenivāsānussatiyā bherave khandhe anussarato dibbena cakkhunā bheravarūpaṃ passato bhayasantāso uppajjati, na aniccādivasena katasammasanassa, tasmā abhiññāpattassa bhayavinodakahetusampādanatthampi idaṃ idheva dassitaṃ. Idhāpi arahattavaseneva abhiññāvosānapāramippattatā veditabbā.

253. Manomayiddhiyaṃ ciṇṇavasitāya. Tattha manomayanti manena nibbattaṃ. Sabbaṅgapaccaṅginti sabbehi aṅgehi ca paccaṅgehi ca samannāgataṃ. Ahīnindriyanti saṅṭhānavasena avikalindriyaṃ. Iddhimatā nimmitarūpañhi sace iddhiṃ odāto, tampi odātaṃ. Sace aviddhakaṇṇo, tampi aviddhakaṇṇanti evaṃ sabbākārehi tena sadisameva hoti. Muñjamhā īsikantiādi upamattayampi taṃ sadisabhāvadassanattameva vuttaṃ. Muñjasadisā eva hi tassa anto īsikā hoti. Kosasadisoyeva asi, vaṭṭāya kosiyā vaṭṭaṃ asimeva pakkipanti, patthaṭṭāya patthaṭṭaṃ.

Karaṇḍāti idampi ahikañcukassa nāmaṃ, na vilīvakaraṇḍakassa. Ahikañcuko hi ahinā sadiso va hoti. Tattha kiñcāpi “puriso ahiṃ karaṇḍā uddhareyyā”ti hatthena uddharamāno viya dassito, atha kho cittenevassa uddharaṇaṃ veditabbaṃ. Ayañhi ahi nāma sajātiyaṃ t̥hito, kaṭṭhantaraṃ vā rukkhantaraṃ vā nissāya, tacato sarīranikkaḍḍhanapayogasañkhātena thāmena, sarīraṃ khādamānaṃ viya purāṇatacaṃ jigucchantaṃ imehi catūhi kāraṇehi sayameva kañcukaṃ jahāti, na sakkā tato aññena uddharituṃ. Tasmā cittaṃ uddharaṇaṃ sandhāya idaṃ vuttanti veditabbaṃ. Iti muñjādisadisā imassa bhikkhuno sarīraṃ, īsikādisadisā nimmitarūpanti idamettha opamasaṃsandanaṃ. Nimmānavidhānaṃ panettha parato ca iddhividhānipaṇṇaṃ abhiññākaṃ sabbākārena visuddhimagge vitthāritāti tattha vuttanayeneva veditabbā. Upamāmatameva hi idha adhiṃkaṃ.

Tattha chekakumbhakārādayo viya iddhividhaññāḷābhī bhikkhu daṭṭhabbo. Suparikammakataṃ attakādayo viya iddhividhaññāṇaṃ daṭṭhabbaṃ. Icchiticchitabhājanavikatiādikaraṇaṃ viya tassa bhikkhuno vikubbaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. Idhāpi ciṇṇavasitāvaseneva abhiññāvosānapāramippattatā veditabbā. Tathā ito parāsu catūsu abhiññāsu.

255. Tattha dibbasotadhātuupamāyaṃ saṅkhadhamoti saṅkhadhamako. Appakasirenevāti niddukkheva. Viññāpeyyāti jānāpeyya. Tattha evaṃ cātuddisā viññāpente saṅkhadhamake “saṅkhasaddo aya”nti vavatthāpentānaṃ sattānaṃ tassa saṅkhasaddassa āvibhūtakālo viya yogino dūrasantikabhedānaṃ dibbānañceva mānusakānañca saddānaṃ āvibhūtakālo daṭṭhabbo.

256. Cetopariyañña-upamāyaṃ daharoti taruṇo. Yuvāti yobbanena samannāgato. Maṇḍanakajātiko yuvāpi samāno na alasiyo kiliṭṭhavatthasārīro, atha kho maṇḍanakapakatiko, divasassa dve tayo vāre nhāyitvā suddhavattha-paridahana-alāṅkāra karaṇasīloti attho. Sakaṇṇikanti kāḷatīlakavaṇka-mukhadūsipīlakādīnaṃ aññatarena sadosaṃ. Tattha yathā tassa mukhanimittaṃ paccavekkhato mukhadoso pākaṭo hoti, evaṃ cetopariyaññāya cittaṃ abhinīharitvā nisinnassa bhikkhuno paresaṃ soḷasavidhaṃ cittaṃ pākaṭaṃ hotīti veditabbaṃ. Pubbenivāsaupamādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ sabbaṃ mahāassapure vuttameva.

259. Ayaṃ kho udāyi pañcamo dhammoti ekūnavīsati pabbāni paṭipadāvasena ekaṃ dhammaṃ katvā pañcamo dhammoti vutto. Yathā hi aṭṭhakanāgarasutte ekādasa pabbāni pucchāvasena ekadhammo kato, evamidha ekūnavīsati pabbāni paṭipadāvasena eko dhammo katoti veditabbāni. Imesu ca pana ekūnavīsatiyā pabbesu paṭipāṭiyā aṭṭhasu koṭṭhāsesu vipassanāññāne ca āsavakkhayaññāne ca arahattavasena abhiññāvosānapāramippattatā veditabbā, sesesu ciṇṇavasibhāvavasena. Sesaṃ sabbattha uttānamevāti.

8. Samaṇamuṇḍikasuttavaṇṇanā

260. Evaṃ me sutanti samaṇamuṇḍikasuttaṃ. Tattha uggāhamānoti tassa paribbājakassa nāmaṃ. Sumanoti pakatināmaṃ. Kiñci kiñci pana uggahituṃ uggāhetuṃ samatthatāya uggāhamānoti naṃ sañjānanti. Samayaṃ pavadanti etthāti samayappavādakam. Tasmim kira tṭhāne caṅkītārukkhapokkharasātippabhutayo brāhmaṇā nigaṇṭhācelakapariibbājakādayo ca pabbajitā sannipativā attano attano samayaṃ pavadanti kathenti dīpenti, tasmā so ārāmo samayappavādakoti vuccati. Sveva tindukācīrasaṅkhātāya timbarūsakarukkhapantiyā parikkhittattā tindukācīraṃ. Yasmā panettha paṭhamam ekā sālā ahosi, pacchā mahāpuññaṃ poṭṭhapādapariibbājakam nissāya bahū sālā katā, tasmā tameva ekaṃ sālam upādāya laddhanāmasena ekasālakoti vuccati. Mallikāya pana pasenadiraṇṇo deviyā uyyānabhūto so pupphaphalasañchanno ārāmoti katvā mallikāya ārāmoti saṅkham gato. Tasmim samayappavādake tindukācīre ekasālake mallikāya ārāme. Paṭivasatīti vāsaphāsutāya vasati. Divā divassāti divasassa divā nāma majjhanhātikkamo, tasmim divasassapi divābhūte atikkantamatte majjhanhike nikkhamīti attho. Paṭisallīnoti tato tato rūpādigocarato cittaṃ paṭisaṃharitvā līno, jhānaratisēvanavasena ekībhāvam gato. Manobhāvanīyānanti manavaḍḍhanakānam, ye āvajjato manasīkaroto cittaṃ vinīvaraṇam hoti unnamati vaḍḍhati. Yāvatāti yattakā. Ayaṃ tesam aññataroti ayaṃ tesam abbhantaro eko sāvako. Appeva nāmāti tassa upasaṅkamanam patthayamāno āha. Patthanākāraṇam pana sandakasutte vuttameva.

261. Etadavocāti dandapaṇṇo ayaṃ gahapati, dhammakathāya naṃ saṅgaṇhitvā attano sāvakam karissāmīti maññaṃ māno etaṃ “catūhi kho”tiādivacanam avoca. Tattha paṇṇipemīti dassemi tṭhapemi. Sampannakusalanti paripuṇṇakusalam. Paramakusalanti uttamakusalam. Ayojjhanti vādayuddhena yujjhitvā cāletuṃ asakkuṇeyyam acalam nikkampam thiram. Na karotīti akaraṇamattameva vadati, ettha pana saṃvarappahānam vā paṭisevanappahānam vā na vadati. Sesapadesupi eseva nayo.

Neva abhinandīti titthiyā nāma jānitvāpi ajānitvāpi yaṃ vā taṃ vā vadantīti maññaṃ māno nābhinandi. Na paṭikkosīti sāsanaṃ anulomaṃ viya pasannākāraṃ viya vadatīti maññaṃ māno na paṭisedheti.

262. Yathā uggāhamānassāti yathā tassa vacanam, evaṃ sante uttānaseyyako kumāro ayojjhasamaṇo thirasamaṇo bhavissati, mayaṃ pana evaṃ na vadāmāti dīpeti. Kāyotipi na hotīti sakakāyo parakāyotipi visesaññaṃ na hoti. Aññatra phanditamattāti paccattharaṇe valisamphassena vā maṅguladaṭṭhena vā kāyaphandanamattam nāma hoti. Taṃ tṭhapetvā aññaṃ kāyena karaṇakammaṃ nāma natthi. Tampi ca kilesasahagatacitteneva hoti. Vācātipi na hotīti micchāvācā sammāvācātipi nānattam na hoti. Roditamattāti jighacchāpipāsāparetassa pana roditamattam hoti. Tampi kilesasahagatacitteneva. Saṅkappoti micchāsaṅkappo sammāsaṅkappotipi nānattam na hoti. Vikūjitamattāti vikūjitamattam rodanahasitamattam hoti. Daharakumārakānañhi cittaṃ atītārammaṇam pavattati, nirayato āgatā nirayadukkham saritvā rodanti, devalokato āgatā hasanti, tampi kilesasahagatacitteneva hoti. Ājīvoti micchājīvo sammājīvotipi nānattam na hoti.

Aññatra mātuthaññāti thaññacoradārakā nāma honti, mātari khīraṃ pāyantiyā apivivā aññavihitakāle piṭṭhipassena āgantvā thaññam pivanti. Ettakaṃ muñcitvā añño micchājīvo natthi. Ayampi kilesasahagatacitteneva hotīti dasseti.

263. Evaṃ paribbājakavādaṃ paṭikkhipitvā idāni sayam sekkhabhūmiyaṃ mātikaṃ ṭhapento catūhi kho ahantiādimāha. Tattha samadhigayha tiṭṭhatīti visesetvā tiṭṭhati. Na kāyena pāpa kammantiādīsu na kevalaṃ akaraṇamattameva, bhagavā pana ettha saṃvarappahānapaṭisaṅkhā paññapeti. Taṃ sandhāyevamāha. Na ceva sampannakusalantiādi pana khīṇāsavaṃ sandhāya vuttaṃ.

Idāni asekkhabhūmiyaṃ mātikaṃ ṭhapento dasahi kho ahantiādimāha. Tattha tīṇi padāni nissāya dve paṭhamacatukkā ṭhapitā, ekaṃ padaṃ nissāya dve pacchimacatukkā. Ayaṃ sekkhabhūmiyaṃ mātikā.

264. Idāni taṃ vibhajanto katame ca thapati akusalasīlātiādimāha. Tattha sarāganti aṭṭhavidhaṃ lobhasahagatacittaṃ. Sadosanti paṭighasampayuttacittadvayaṃ. Samohanti vicikicchuddhaccasahagatacittadvayampi vaṭṭati, sabbākusalacittāni. Moho sabbākusale uppajjatīti hi vuttaṃ. Itosamuṭṭhānāti ito sarāgadicittato samuṭṭhānaṃ uppatti etesanti itosamuṭṭhānā.

Kuhinti kataraṃ ṭhānaṃ pāpuṇitvā aparisesā nirujjhanti. Ettheteti sotāpattiphale bhummaṃ. Pātimokkhasaṃvarasīlañhi sotāpattiphale paripuṇṇaṃ hoti, taṃ ṭhānaṃ patvā akusalasīlaṃ asesam nirujjhati. Akusalasīlanti ca dussīlassetaṃ adhivacananti veditabbaṃ.

Akusalānaṃ sīlānaṃ nirodhāya paṭipannoti ettha yāva sotāpattimaggā nirodhāya paṭipanno nāma hoti, phalapatte pana te nirodhitā nāma honti.

265. Vitarāgantiādīhi aṭṭhavidhaṃ kāmāvacarakusalacittameva vuttaṃ. Etena hi kusalasīlaṃ samuṭṭhāti.

Sīlavā hotīti sīlasampanno hoti guṇasampanno ca. No ca sīlamayoti alamettāvatā, natthi ito kiñci uttari karaṇīyanti evaṃ sīlamayo na hoti. Yatthassa teti arahattaphale bhummaṃ. Arahattaphalañhi patvā akusalasīlaṃ asesam nirujjhati.

Nirodhāya paṭipannoti ettha yāva arahattamaggā nirodhāya paṭipanno nāma hoti, phalapatte pana te nirodhitā nāma honti.

266. Kāmasaññādīsu kāmasaññā aṭṭhalobhasahagatacittasahajāta, itarā dve domanassasahagatacittadvayena sahajātā.

Paṭhamaṃ jhānanti anāgāmiphalaṭṭhamajjhānaṃ. Ettheteti anāgāmiphale bhummaṃ. Anāgāmiphalañhi patvā akusalasaṅkappā aparisesā nirujjhanti.

Nirodhāya paṭipannoti ettha yāva anāgāmimaggā nirodhāya paṭipanno nāma hoti, phalapatte pana te nirodhitā nāma honti. Nekkhammasaññādayo hi tissopi aṭṭhakāmāvacarakusalasahajātasaññāva.

267. Ettheteti arahattaphale bhummaṃ. Dutiyajjhānikaṃ arahattaphalañhi pāpuṇitvā kusalasāṅkappā aparisesā nirujjhanti. Nirodhāya paṭipannoti ettha yāva arahattamaggā nirodhāya paṭipanno nāma hoti, phalapatte pana te nirodhitā nāma honti. Sesam sabbattha uttānamevāti.

9. Cūḷasakuludāyisuttavaṇṇanā

270. Evaṃ me sutanti cūḷasakuludāyisuttaṃ. Tattha yadā pana, bhante, bhagavāti idaṃ paribbājako dhammakathaṃ sotukāmo bhagavato dhammadesanāya sālayabhāvaṃ dassento āha.

271. Taṃyevettha paṭibhātūti sace dhammaṃ sotukāmo, tuyhevettha eko pañho ekaṃ kāraṇaṃ upaṭṭhātu. Yathā maṃ paṭibhāseyyāti yena kāraṇena mama dhammadesanā upaṭṭhaheyya, etena hi kāraṇena kathāya samuṭṭhitāya sukhaṃ dhammaṃ desetunti dīpeti. Tassa mayhaṃ, bhanteti so kira taṃ disvā - “sace bhagavā idha abhavissā, ayametassa bhāsitaṃ atthoti dīpasahassaṃ viya ujjalāpetvā ajja me pākaṭaṃ akarissā”ti dasabalaṃyeva anussari. Tasmā tassa mayhaṃ, bhantetiādimāha. Tattha aho nūnāti anussaraṇatthe nipāadvayaṃ. Tena tassa bhagavantaṃ anussarantassa etadahosi “aho nūna bhagavā aho nūna sugato”ti. Yo imesanti yo imesaṃ dhammānaṃ. Sukusaloti suṭṭhu kusalo nipuṇo cheko. So bhagavā aho nūna katheyya, so sugato aho nūna katheyya, tassa hi bhagavato pubbenivāsaññāssa anakāni kappakoṭṭisahassāni ekaṅgaṇāni pākaṭānīti, ayamettha adhippāyo.

Tassa vāhaṃ pubbantaṃ ārabbhāti yo hi lābhī hoti, so “pubbe tvaṃ khattiyo ahosi, brāhmaṇo ahosi”ti vutte jānanto sakkaccaṃ sussūsati. Alābhī pana - “evaṃ bhavissati evaṃ bhavissati”ti sīsakampamettameva dasseti. Tasmā evamāha - “tassa vāhaṃ pubbantaṃ ārabbhā pañhassa veyyākaraṇena cittaṃ āradheyya”nti.

So vā maṃ aparantanti dibbacakkhulābhino hi anāgataṃsaññānaṃ ijjhati, tasmā evamāha. Itaraṃ pubbe vuttanayameva.

Dhammaṃ te desessāmīti ayaṃ kira atīte desiyamānēpi na bujjhissati, anāgate desiyamānēpi na bujjhissati. Athassa bhagavā saṇhasukhumaṃ paccayākāraṃ desetukāmo evamāha. Kiṃ pana taṃ bujjhissatīti? Etaṃ pageva na bujjhissati, anāgate panassa vāsanāya paccayo bhavissatīti disvā bhagavā evamāha.

Paṃsupisācakanti asuciṭṭhāne nibbattapisācaṃ. So hi ekaṃ mūlaṃ gahetvā adissamānakāyo hoti. Tatridaṃ vatthu - ekā kira yakkhinī dve dārake thūpārāmadvāre nisīdāpetvā āhārapariyesanattaṃ nagaraṃ gatā. Dārakā ekaṃ piṇḍapātikattheraṃ disvā āhaṃsu, - “bhante, amhākaṃ mātā anto nagaraṃ pavitṭhā, tassā vadeyyātha ‘yaṃ vā taṃ vā laddhakaṃ, gahetvā sīghaṃ gaccha, dārakā te jighacchitaṃ sandhāretuṃ na sakkontī”ti. Tamahaṃ kathaṃ passissāmīti? Idaṃ, bhante, gaṇhathāti ekaṃ mūlakhaṇḍaṃ adaṃsu. Therassa anakāni yakkhasahassāni paññāyimaṃsu, so dārakehi dinnasaññānaṃ taṃ yakkhiniṃ addasa virūpaṃ bībhaccaṃ kevalaṃ vīthiyaṃ gabbhamalaṃ paccāsīsamānaṃ. Disvā tamatthaṃ kathesi. Kathaṃ maṃ tvaṃ passasīti vutte mūlakhaṇḍaṃ dassesi, sā acchinditvā gaṇhi. Evaṃ paṃsupisācakā ekaṃ mūlaṃ gahetvā adissamānakāyā honti. Taṃ sandhāyesa “paṃsupisācakampi na passāmī”ti āha. Na pakkhāyatīti na dissati na upaṭṭhāti.

272. Dīghāpi kho te esāti udāyi esā tava vācā dīghāpi bhaveyya, evaṃ vadantassa vassasatampi vassasahassampi pavatteyya, na ca atthaṃ dīpeyyāti adhippāyo. Appāṭihīrakatanti aniyyānikaṃ amūlakaṃ niratthakaṃ sampajjatīti attho.

Idāni taṃ vaṇṇaṃ dassento seyyathāpi, bhantetiādimāha. Tattha paṇḍukambale nikkhittoti visabhāgavaṇṇe rattakambale t̥hapito. Evaṃvaṇṇo attā hotīti idaṃ so subhakiṇhadevaloke nibbattakkhandhe sandhāya - “amhākaṃ matakāle attā subhakiṇhadevaloke khandhā viya jotetī”ti vadati.

273. Ayaṃ imesaṃ ubhinnanti so kira yasmā maṇissa bahi ābhā na niccharati, khajjopanakassa aṅguladvaṅgulacaturaṅgulamattaṃ niccharati, mahākhajjopanakassa pana khaḷamaṇḍalamattampi niccharatiyeva, tasmā evamāha.

Viddheti ubbidhe, meghavigamena dūribhūteti attho. Vigatavalāhakeṭi apagatameghe. Deveti ākāse. Osadhitārakāti sukkatārakā. Sā hi yasmā tassā udayato paṭṭhāya tena saññāṇena osadhāni gaṇhantipi pivantipi, tasmā “osadhitārakā”ti vuccati. Abhido aḍḍharattasamayanti abhinne aḍḍharattasamaye. Iminā gaganamajjhe t̥hitacandaṃ dasseti. Abhido majjhanhikepi eseṇa nayo.

Ato khoti ye anubhonti, tehi bahutarā, bahū ceṇa bahutarā cāti attho. Ābhā nānubhontīti obhāsaṃ na vaḷaṇṇanti, attano sarīrobhāseneva ālokaṃ pharitvā viharanti.

274. Idāni yasmā so “ekantasukhaṃ lokaṃ pucchissāmī”ti nisinno, pucchāmūlho pana jāto, tasmā naṃ bhagavā taṃ pucchāṃ sarāpento kiṃ pana, udāyi, atthi ekantasukho lokotiādimāha. Tattha ākāravatīti kāraṇavatī. Aññataraṃ vā pana tapogūṇanti acelakapāḷiṃ sandhāyāha, surāpānaviratīti attho.

275. Katamā pana sā, bhante, ākāravatī paṭipadā ekantasukhassāti kasmā pucchati? Evaṃ kirassa ahosi - “mayaṃ sattānaṃ ekantasukhaṃ vadāma, paṭipadaṃ pana kālena sukhaṃ kālena dukkhaṃ vadāma. Ekantasukhassa kho pana attano paṭipadāyapi ekantasukhāya bhavitabbaṃ. Amhākaṃ kathā aniyyānikā, satthu kathāva niyyānikā”ti. Idāni satthāraṃyeva pucchitvā jānissāmīti tasmā pucchati.

Ettha mayaṃ anassāmāti etasmiṃ kāraṇe mayaṃ anassāma. Kasmā pana evamāhaṃsu? Te kira pubbe pañcasu dhammesu paṭiṭṭhāya kaṣiṇaparikammaṃ katvā tatiyajjhānaṃ nibbattetvā aparihīnājjhānā kālaṃ katvā subhakiṇhesu nibbattantīti jānanti, gacchante gacchante pana kāle kaṣiṇaparikammampi na jāniṃsu, tatiyajjhānampi nibbattetuṃ nāsakkhiṃsu. Pañca pubbabhāgadhamme pana “ākāravatī paṭipadā”ti uggahetvā tatiyajjhānaṃ “ekantasukho loka”ti uggāṇhiṃsu. Tasmā evamāhaṃsu. Uttaritaranti ito pañcahi dhammehi uttaritaraṃ paṭipadaṃ vā tatiyajjhānato uttaritaraṃ ekantasukhaṃ lokaṃ vā na jānāmāti vuttaṃ hoti. Appasadde katvāti ekappahāreneva mahāsaddaṃ kātuṃ āraddhe nissadde katvā.

276. Sacchikiriyāhetūti ettha dve sacchikiriyā paṭilābhasacchikiriyā ca paccakkhasacchikiriyā ca. Tattha tatiyajjhānaṃ nibbattetvā aparihīnājjhāno kālaṃ katvā subhakiṇhaloke tesāṃ devānaṃ samānāyuvāṇṇo hutvā nibbattati, ayaṃ paṭilābhasacchikiriyā nāma. Catutthajjhānaṃ nibbattetvā iddhivikubbanena subhakiṇhalokaṃ gantvā tehi devehi saddhiṃ santiṭṭhati sallapati sākacchaṃ āpajjati, ayaṃ paccakkhasacchikiriyā nāma. Tāsaṃ dvinnampi tatiyajjhānaṃ ākāravatī paṭipadā nāma. Tañhi anuppādetvā neva sakkā subhakiṇhaloke nibbattituṃ, na catutthajjhānaṃ uppādetuṃ. Iti duvidhampetaṃ sacchikiriyāṃ sandhāya - “etassa nūna, bhante, ekantasukhassa lokassa sacchikiriyāhetū”ti āha.

277. Udañcanikoti udakavārako. Antarāyamakāsīti yathā pabbajjam na labhati, evaṃ upaddutamakāsi yathā taṃ upanissayavipannaṃ. Ayaṃ kira kassapabuddhakāle pabbajitvā samaṇadhammamakāsi. Athassa eko sahāyako bhikkhu sāsane anabhirato, “āvuso, vibbhamissāmī”ti ārocesi. So tassa pattacīvare lobhaṃ uppādetvā gihibhāvāya vaṇṇaṃ abhāsi. Itaro tassa pattacīvaraṃ datvā vibbhāmi. Tenassa kammunā idāni bhagavato sammukhā pabbajjāya antarāyo jāto. Bhagavatā panassa purimasuttaṃ atirekabhāṇavāramattaṃ, idaṃ bhāṇavāramattanti ettakāya tantiyā dhammo kathito, ekadesanāyapi maggaphalapaṭivedho na jāto, anāgate panassa paccayo bhavissatīti bhagavā dhammaṃ deseti. Anāgate paccayabhāvañcassa disvā bhagavā dharamāno ekaṃ bhikkhumpi mettāvihārimhi etadagge na ṭhapesi. Passati hi bhagavā - “anāgate ayaṃ mama sāsane pabbajitvā mettāvihārīnaṃ aggo bhavissatī”ti.

So bhagavati parinibbute dhammāsokarājakāle pāṭaliputte nibbattitvā pabbajitvā arahattappatto assaguttatthero nāma hutvā mettāvihārīnaṃ aggo ahosi. Therassa mettānubhāvena tiracchānagatāpi mettacittaṃ paṭilabhiṃsu, therō sakalajambudīpe bhikkhusaṅghassa ovādācariyo hutvā vattanisenāsane āvasi, tiṃsayojanamattā aṭavi ekaṃ padhānagharaṃ ahosi. Thero ākāse cammakhaṇḍaṃ pattharitvā tattha nisinno kammaṭṭhānaṃ kathesi. Gacchante gacchante kāle bhikkhācārampi agantvā vihāre nisinno kammaṭṭhānaṃ kathesi, manussā vihārameva gantvā dānamadaṃsu. Dhammāsokarājā therassa guṇaṃ sutvā daṭṭhukāmo tikkhattuṃ paḥiṇi. Thero bhikkhusaṅghassa ovādaṃ dammīti ekavārampi na gatoti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Cūḷasakuludāyisuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Vekhanasasuttavaṇṇanā

278. Evaṃ me sutanti vekhanasasuttaṃ. Tattha vekhanasoti ayaṃ kira sakuludāyissa ācariyo, so “sakuludāyī paribbājako paramavaṇṇapañhe parājito”ti sutvā “mayā so sādhukaṃ uggahāpito, tenāpi sādhukaṃ uggahitaṃ, kathaṃ nu kho parājito, handāhaṃ sayam gantvā samaṇaṃ gotamaṃ paramavaṇṇapañhaṃ pucchitvā jānissāmī”ti rājagahato pañcacattālīsayajanaṃ sāvattiṃ gantvā yena bhagavā, tenupasaṅkami, upasaṅkamitvā pana ṭhitakova bhagavato santike udānaṃ udānesi. Tattha purimasadisam vuttanayeneva veditabbaṃ.

280. Pañca kho imeti kasmā ārabhi? Agāriyopi ekacco kāmagaruko kāmādhimutto hoti, ekacco nekkhammagaruko nekkhammādhimutto hoti. Pabbajitopi ca ekacco kāmagaruko kāmādhimutto hoti, ekacco nekkhammagaruko nekkhammādhimutto hoti. Ayaṃ pana kāmagaruko kāmādhimutto hoti. So imāya kathāya kathiyamānāya attano kāmādhimuttattaṃ sallakkhessati, evamassāyaṃ desanā sappāyā bhavissatīti imaṃ desanaṃ ārabhi. Kāmaggasukhanti nibbānaṃ adhippetam.

281. Pāpito bhavissatīti ajānanabhāvaṃ pāpito bhavissati. Nāmakamyeva sampajjatīti niratthakavacanamattameva sampajjati. Tiṭṭhatu pubbanto tiṭṭhatu aparantoti yasmā tuyhaṃ atītakathāya anucchavikaṃ pubbenivāsaññaṃ natthi, anāgatakathāya anucchavikaṃ dibbacakkhuññaṃ natthi, tasmā ubhayampetaṃ tiṭṭhatūti āha. Suttabandhanehi suttamayabandhanehi. Tassa hi ārakkhatthāya hatthapādesu ceva gīvāya ca suttakāni bandhanti. Tāni sandhāyetaṃ vuttaṃ. Mahallakakāle panassa tāni sayam vā pūtīni hutvā muñcanti, chinditvā vā haranti.

Evameva khoti iminā idaṃ dasseti - daharassa kumārassa suttabandhanānaṃ
ajānanakālo viya avijjāya purimāya koṭiyā ajānanaṃ, na hi sakkā avijjāya purimakoti
ñātuṃ, mocanakāle jānanasadisāṃ pana arahattamaggena avijjābandhanassa
pamokkho jātoti jānanaṃ. Sesāṃ sabbattha uttānamevāti.

Papañcasūdaniyā majjhimanikāyaṭṭhakathāya

Vekhanasasuttavaṇṇanā niṭṭhitā.

Tatīyavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

ΠΑΛΗΡΟΦΟΡΙΕΣ ΓΙΑ ΑΥΤΗ ΤΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Η παρούσα μετάφραση αποτελεί μέρος του PaliVerse Project, της πρώτης πλήρους και ενιαίας αγγλικής μετάφρασης του Κανόνα Πάλι, μαζί με τα Σχόλια (Aṭṭhakathā) και τα Υποσχόλια (Ṭīkā) και συνοδεύεται από διαδραστικά εργαλεία μελέτης. Το PaliVerse είναι ένα έργο σε εξέλιξη. Οι μεταφράσεις που δημιουργούνται με τεχνητή νοημοσύνη βελτιώνονται συνεχώς μέσω αναθεωρήσεων και σχολίων από ειδικούς. Το παρόν κείμενο αποτελεί την πιο πρόσφατη μετάφραση κατά την ημερομηνία λήψης.

Ημερομηνία δημιουργίας PDF: 14 Σεπτεμβρίου 2026

ΠΩΣ ΝΑ ΠΑΡΑΘΕΣΕΤΕ ΤΗΝ ΠΗΓΗ

PaliVerse (2026). Σχόλια. Ο Κανόνας των Ομιλιών - Σχόλια. 2. Η συλλογή των μεσαίου μήκους ομιλιών - Σχόλια. 2. Σχόλια για τις μεσαίες πενήντα ομιλίες. 3. Το κεφάλαιο για τους περιπλανώμενους ασκητές έχει ανακτηθεί από το paliverse.org

© 2026 The PaliVerse Project · Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος
Κέντρο Μελέτης και Πρακτικής Βουδισμού Τεραβάδα
Αστική Μη Κερδοσκοπική Εταιρεία εγγεγραμμένη στην Ελλάδα
Το παρόν PDF μπορεί να διανέμεται ελεύθερα για σκοπούς μελέτης και πρακτικής.

PaliVerse.org